

Militaire Spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris: A. G. D. van Osch
Beringlaan 13, 2803 GA Gouda

Ledenadministratie:
K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

T. de Kruijf
generaal-majoor der genie
p/a Defensieleeergangen MPC 16Y
Postbus 20701, 2500 ES Den Haag
Telefoon (015) 15 27 00

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

A. C. L. Adema
commodore Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

J. F. W. van Angeren
luitenant-kolonel Koninklijke luchtmacht

ir. J. W. van Bemmelen
kolonel van de technische staf

J. M. J. Bosch
kolonel der cavalerie

drs. P. H. Kamphuis
hoofd Sectie Mil. Geschiedenis KL

drs. G. J. C. Rozenendaal
kolonel van de militair psychologische en sociologische dienst

BUREAUREDACTIE/PRODUKTIE:

Kalvermarkt 28, 2511 CB Den Haag
Telefoon (070) 3 18 68 67

ABONNEMENTEN:

f 30,-, buitenland f 40,- per jaar
Losse nummers f 3,-

ADVERTENTIES:

Giethoorn-NND
Postbus 41, 7940 AA Meppel
Telefoon (05220) 6 66 66
i.s.m. CET Reclame & Publiciteit
Rogge 19, 5521 RX Eersel
Commerciële zaken: A. H. C. Thijssen
Telefoon (04970) 1 67 89

NADRUK VERBODEN

<i>Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht</i>	1
<i>Editoriaal: De toekomst van de KL. Hoe, als . . .</i>	3
prof. mr. P. J. Theunissen: De onzekere perspectieven van de jaren '90	5
L. P. Sipkes: Naar een humanitaire taak?	13
G. L. J. Huyser: Krijgsmacht zonder grenzen	18
E. van Middelkoop: De noodzaak van een toereikende krijgsmacht	25
R. W. Meines: ME op rupsbanden die niemand mag slaan	29
H. Vos: Nieuwe stabiliteiten, nieuwe prioriteiten	34
<i>Boeken</i>	38

OFFICIËLE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT
KONINKLIJKE LUCHTMACHT

KL/KLu-mededelingen/ orders cfm VS 2-1100

KL-order (CLAS/BSL) 15/6. Lijst van te nemen maatregelen in geval van een calamiteit (900724).

KL-order (BLS) 53/86. Regeling gedragswetenschappelijk onderzoek in de KL (900724).

KL-order (DEBKL) 21.2/33. KL-publicaties t.b.v. KLu (900724).

KL-order (CLAS/BLS) 04.2/27. Hoogste bedragen voor: A Onderdeelsondersteuningsfonds, B schoonmaakartikelen (900814)

KL-med. (BLS) 85.1. Berichten die op civiele adressen moeten worden afgeleverd (901001).

KL-med. (CLAS/BLS) 85.2. Facsimileberichten (901001).

KL-order (DEBKL) 04.8/15. Procedure rapporten accountantsdienst (901001).

KL-order (DEBKL) 55.3/2. Informatieverstrekking aan de algemene rekenka-

mer (901001).

KL-order (LAS) 78.554. Brevetten voor militaire parachutisten (901001).

KL-order (DEBKL) XX.X/1. KL-orders en KL-mededelingen (901001).

KL-order (CLAS) 45/1. Het beheersen van het energieverbruik (910123).

Mededelingen van het Commando Opleidingen Koninklijke landmacht

Verschenen en opgenomen in VS 2-2506, Index van voor de KL van kracht zijnde boekwerken.

KL-order (DPKL) 51.2/200. Opkomstdata, bevorderingsdata alsmede data groot verlof en klein verlof in afwachting van groot verlof voor dienstplichtigen der Koninklijke landmacht (910123).

KL-order (Ministeriële regeling) 86/14.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat de officieren, die maandelijks van Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de eenheid waarbij zij in onderhoud zijn.

Einde van de Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en Koninklijke luchtmacht

U bent lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap,

tevens actief dienend officier van de KL of KLu, en u gaat de dienst verlaten?

Meldt u dat dan s.v.p. even aan de ledenadministratie (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk), dan wordt ervoor gezorgd dat u de Militaire Spectator blijft ontvangen!

Telecommunicatie-aangelegenheden Koninklijke landmacht; niet van toepassing in tijd van oorlog.

Mededelingen van het Commando Verbindingen Koninklijke landmacht

IK 11-55. Memorandum voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingsstelsel (2e dr.; uitg. 1 feb 1991). Enkele geconstateerde tekortkomingen tijdens de introductie van het Zodiac-fase 3-systeem bij de gebruikers maakten een 2e druk nodig.

IK 11-1. Elektronische bescherming (2e dr.). Gewijzigde inzichten en naamgeving op eov-gebied (MC 64, NATO EW Policy) hebben een nieuwe opzet van IK 11-1 noodzakelijk gemaakt.

VS 11-55. Handleiding voor abonnees van het Legerkorpsrayonverbindingsstelsel (2e dr.). Ten behoeve van de beproeving, de opleiding en tot ontwikkeling tot een definitief voorschrift is in 1988 de voorlopige richtlijn VR 11-55 uitgegeven. In VS 11-55 zijn de commentaren op VR 11-55 verwerkt die bij beproevingen naar voren zijn gekomen. Ook is het commentaar op de VR van de gebruikers tijdens oefeningen geëvalueerd en verwerkt. VS 11-55, 2e dr., is vastgesteld door LAS/SSOV, d.d. 17 april 1991, nr SSOV/3253. Hiermee vervalt de 1e druk, uitgegeven als VR 11-55.

De toekomst van de KL

Hoe, als...

Het opheffen van het Warschau-Pact op 1 april 1991 en het uiteenvallen van de Sovjet-Unie in december van dat jaar hebben de minister van defensie tot de conclusie gebracht dat daardoor deze dreiging vanuit Oost-Europa is weggevallen. Werd de kans op een strategisch offensief in westelijke richting in de Defensienota van maart 1991 nog voor mogelijk gehouden (weliswaar na een lange voorbereidings-tijd), in een inleiding, gehouden voor de Commissie Dienstplicht op 18 juni 1992, achtte minister Ter Beek het gevaar voor een dergelijk groot offensief geweken. Ondanks het verdwijnen van deze dreiging wordt erkend, dat de onrust in de wereld niet is verdwenen en met name in Europa juist is toegenomen. Het zijn deze regionale instabiliteiten die militair optreden nodig kunnen maken en – aldus de minister in de genoemde inleiding – de Nederlandse krijgsmacht zal in staat moeten zijn aan die operaties een bijdrage te leveren. Hij onderkent daarbij tevens de mogelijkheid, dat dergelijke conflicten zouden kunnen uitgroeien tot een groot conflict. In dat geval zal het grotere conflict zijns inziens een andere aard en vorm hebben dan op grond van de toenmalige Warschau-Pactdreiging werd verondersteld. Het beschikken over een strategische mobiliteit wordt dan van belang geacht. De vredesorga-

nisatie zal zodanig moeten zijn dat bij een groot conflict een vergroting mogelijk is.

Afgeleid van zijn analyse van de veiligheidssituatie komt de minister tot twee clusters van taken voor de krijgsmacht, nl. het deelnemen aan crisisbeheersingsoperaties en de bescherming van het Nederlandse en het bondgenootschappelijke grondgebied.

Deze gewijzigde prioriteitstelling van de taakuitvoering zal, zoals inmiddels duidelijk wordt, grote consequenties hebben voor de organisatie van de krijgsmacht. In nauwe relatie daarmee staat ook de discussie over het al dan niet handhaven van de dienstplicht. De beslissing hierover zal vooral van grote invloed zijn op de toekomstige omvang van de Koninklijke landmacht. Indien wordt gekozen voor een landmacht met uitsluitend beroepsmilitairen, zal dat tot gevolg hebben dat de omvang van dit krijgsmachtdeel sterk zal verminderen. In de oorlogsorganisatie zullen dan nog slechts vijf brigades en één divisiestaf beschikbaar zijn. Hiertoe moeten dan wel jaarlijks 10.000 vrijwilligers met een tijdelijk dienstverband worden geworven. Lukt dat niet dan zal de oorlogsorganisatie minder dan één divisie omvatten. Omdat de oorlogsorganisatie voor een deel ook wordt gevuld met alsdan op te roepen reservepersoneel en met beroepspersoneel werkzaam op vredesfuncties (bv. opleidingen en de Haagse staven), zal de inzetbare sterkte in vredestijd aanzienlijk geringer zijn. Voor crisisbeheersingstaken zal dan slechts kunnen worden beschikt over delen van een divisie. Overigens wordt uit meergenoemde inleiding van de minister niet duidelijk of voor de vergroting van de organisatie bij een groot conflict wordt uitgegaan van de hiervoor vermelde oorlogssterkte of dat men overweegt alsdan een grotere krijgsmacht – waarin ook dienstplichtigen – op de been te brengen.

Bij een drastische inkrimping van de krijgsmacht, die zeker voor de Koninklijke landmacht veel verder gaat dan de thans in uitvoering zijnde herstructurering, zal ook veel materieel ter beschikking komen, omdat daaraan geen organieke bestemming meer kan worden gegeven. Het gaat hier niet uitsluitend om materieel van enigszins oudere datum, maar ook om zeer modern materieel, zoals de Leopard-2-tanks en de pantservoertuigen van de YPR-familie. Bij de andere krijgsmachtdelen kan een verdere inkrimping leiden tot bv. een „surplus” aan moderne fregatten en vlieg-

tuigen van het type F-16. Voorstellen zijn gelanceerd om dat materieel dan maar te verkopen.

In deze discussies over het veiligheidsbeleid en de voornemens tot herstructurering is Nederland niet uniek. In vele andere landen vindt een verkleining van de militaire organisatie plaats, of wordt ze overwogen. Die vermindering gaat in vele gevallen de verplichtingen, aangegaan in het CSE-verdrag, aanzienlijk te boven. De gevolgen van de krimpende krijgsmachten beginnen inmiddels ook zichtbaar te worden in de defensie-industrie. Orders zijn in omvang verminderd, geannuleerd of in aflevering vertraagd. Voor de industrie die bij de militaire productie is betrokken, zal concentratie veelal de enige mogelijkheid zijn om te overleven. Ook mag worden verwacht dat bedrijven de militaire productiecapaciteit afstoten en zich geheel op de civiele markt zullen richten. Een zelfde ontwikkeling mag men verwachten ten aanzien van onderzoek en ontwikkeling. Als gevolg van deze wijzigingen zal dus ook veel specifieke *know how* verdwijnen.

Op zich is het geen slechte ontwikkeling indien de omvang van de krijgsmacht kan worden verminderd en de defensie-industrie afslankt of kan overschakelen op civiele producten. Gegeven de vermindering van het militaire vermogen van de landen die thans tot het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten behoren, is een vermindering van het militaire potentieel, inbegrepen het militaire-productiepotentieel, in het Westen zeer wel te accepteren en, ondanks de toeneming van het militaire vermogen van een aantal landen elders in de wereld, goed te verdedigen.

Toch is één vraag nog niet beantwoord, namelijk: Hoe kunnen wij de militaire capaciteit weer snel opbouwen, als blijkt dat de inschattingen van de veiligheidsrisico's veel te optimistisch blijken te zijn?

In het militaire-besluitvormingsproces is de gekozen wijze van uitvoering van een gevechts(actie) of operatie gebaseerd op de meest waarschijnlijke omstandigheden. Toch wordt bij de uitwerking van een dergelijk besluit steeds rekening gehouden met wijzigingen in de veronderstelde omstandigheden. In zijn ge-

vechtsplan dient de commandant aan te geven, hoe hij aan dergelijke andere situaties het hoofd denkt te bieden. Deze flexibiliteit in denken, en zo nodig ook in handelen, is een vereiste, omdat de feitelijke omstandigheden altijd anders zullen zijn dan de veronderstelde. In de besluitvorming rond het Nederlandse veiligheidsbeleid en de daaruit voortvloeiende omvang van de strijdkrachten is van een dergelijke flexibiliteit helaas niets te merken. Indien men, bij de keuze van een beroepskrijgsmacht, in het geval van een groot conflict alsnog wil overgaan tot het weer instellen van de dienstplicht, dan zullen voor een dan weer groter wordende krijgsmacht ook de benodigde materiële middelen ter beschikking moeten komen. Mocht men al menen, dat dan de dienstplichtige in een bepaalde tijd (bv. twaalf maanden) kan worden opgeleid, het ter beschikking krijgen van materieel vergt veel meer tijd. Bovendien moet men dan rekening ermee houden dat dan ook andere landen een beroep zullen doen op de overgebleven defensie-industrie en dat die veelal dichter bij het vuur zitten. Een situatie als zich heeft voorgedaan aan het einde van de jaren '30 is dan niet ondenkbaar. Zeker zolang de situatie in Europa zich nog niet heeft gestabiliseerd, is het ongewenst op korte termijn over te gaan tot het afstoten van het moderne materieel. Oude schoenen kan men eventueel nog weggooien, maar met nieuwe moet men dat voorhands zeker niet doen.

Mocht de hiervoor weergegeven veronderstelling niet geheel correct zijn en de politieke leiding in Nederland de dienstplicht definitief – dus ook voor de situatie van een groot conflict – willen afschaffen, dan kan men zich afvragen of Nederland een veiligheidsbijdrage levert aan de volkerengemeenschap, die overeenkomt met de positie die het meent te bezitten. Met name kan deze vraag worden gesteld t.a.v. een landmacht met een operationele sterkte van één divisie.

Het woord flexibiliteit wordt, als het gaat over het optreden van de toekomstige krijgsmacht, zeer vaak gebruikt; zowel te pas als te onpas. Het is te hopen dat ook in de politieke besluitvorming dit begrip wordt gehanteerd en geen onomkeerbare beslissingen worden genomen, waarvan men (jaren) later spijt krijgt.

prof. mr. P. J. Teunissen
Rijksuniversiteit Groningen, fac. der rechtsgeleerdheid

De onzekere perspectieven van de jaren '90

Het nieuwe defensiebeleid

Inzake de dienstplicht heeft de regering voor een compromis gekozen, waarbij twee tegengestelde standpunten in elkaars verlengde zijn gelegd. In 1994 wordt de dienstplicht overeenkomstig het rapport-Meijer verkort tot 9 maanden; in 1998 wordt de opkomstplicht afgeschaft, met de mogelijkheid alsnog in bijzondere situaties dienstplichtigen op te roepen. Deze fasering moet ruimte scheppen voor de overgang naar een beroepsleger met vredessterkte 33.000 man, oorlogssterkte 60-70.000 man; daaronder 1 landmachtdivisie, d.w.z. 3 brigades, waarvan 1 luchtmobiel. Dit is 1 divisie KL minder dan volgens de lopende NAVO-afspraken.

Als reden voor het nieuwe beleid geldt dat sinds eind 1989 de kans op agressie van Oostelijke zijde, na korte waarschuwingstijd, vrijwel is verdwenen. Zij kan niet herleven zonder dat de NAVO voldoende tijd zou hebben voor maatregelen. Inzet van militairen is nu vooral actueel buiten Europa. De VN functioneert beter, terwijl zich in de wereld situaties voordoen die om optreden vragen.

De taken in NAVO-verband (WEU-verband) kunnen zich beperken tot crisisbeheersing. Buiten het NAVO-gebied zal het eveneens kunnen gaan om crisisbeheersing, en om vredesoperaties resp. humanitair optreden.

Voor de NAVO-verplichtingen wordt de dienst-

plicht, die reeds geruime tijd aan erosie onderhevig is, op termijn niet meer nodig geacht. Voor militair optreden buiten NAVO-gebied mogen in principe wél dienstplichtigen worden ingezet, maar in de praktijk gebeurt dat op basis van vrijwilligheid. Ook hier worden de vereiste aantallen te klein geacht voor een dienstplichtigenleger.

De beslissing van de regering laat flexibiliteit bestaan. Zou de internationale situatie tegenzitten dan kan de opheffing van de opkomstplicht alsnog worden uitgesteld of ongedaan gemaakt. Maar óók kan defensie door een volgend kabinet weer als grabbelton worden gebruikt.

Deze bijdrage beoogt argumenten aan te dragen voor behoedzaamheid inzake afschaffing van de opkomstplicht, niettegenstaande de substantiële verbeteringen die sinds de tweede helft van de jaren '80 in de internationale verhoudingen zijn ingetreden. Het probleem is dat er naast vooruitgang ook sprake is van achteruitgang. Onder de positieve trends zijn aanzienlijke hoeveelheden politiek drijfzand zichtbaar. De situatie is ambigu, zeker op lange termijn beschouwd. Niemand kan voorspellen hoe de internationale situatie in 1998 zal zijn. Het gaat erom dit alles in samenhang te zien.

Wapenbeheersingsakkoorden

Tot de positieve ontwikkelingen van de laatste ja-

THEMANUMMER

De toekomst van de krijgsmacht

Naar verwachting zal de minister van defensie – als vervolg op de Defensienota 1991 – rond de jaarwisseling in een zg. Prioriteitennota zijn verdere beleidsvoornemens betreffende de toekomst van de krijgsmacht ter kennis brengen van de Staten-Generaal. Ongetwijfeld zal over die voornemens – waarin ook een uitspraak wordt verwacht over het al dan niet handhaven van de dienstplicht – een uitgebreide discussie worden gevoerd. Deze zal zeker niet beperkt blijven tot een debat in het parlement. Gelet op die te verwachten brede discussie en de directe betrokkenheid en belangen van vele lezers bij de ontwikkelingen, heeft de redactie gemeend, ook een bijdrage hieraan te moeten leveren. In dit nummer worden in een aantal bijdragen over het thema soms zelfs zeer uiteenlopende visies over het voetlicht gebracht.

Red.

ren behoren in de eerste plaats de recente akkoorden over wapenbeheersing. Belangrijk zijn niet alleen de reductiecijfers, maar minstens zozeer de kwalitatieve aspecten, waaronder de wederzijdse openheid inzake sterkte en opstellingen, de beperking van de slagkracht en van de aantallen ladingen per intercontinentale raket, en de begeleidende maatregelen. Deze akkoorden houden het perspectief in van een structureel nieuwe en stabielere strategische verhouding tussen Oost en West.

- Het INF-akkoord (1987): afschaffing van de kruisraket, Pershing-II en SS-20, gecontroleerd tot op de produktielijnen.

- Het Start-verdrag (1991), met verdere maatregelen in 1991 en 1992. De zg. strategische kernwapens worden beperkt van ca. 11.000 ladingen tot 3500 (VS), resp. 3000 (Rusland).

Terugtrekking van de tactische kernwapens te land en ter zee; verwijdering van de kruisraketten ter zee. De aantallen tactische kernwapens zullen in 1994 maximaal 1500 (VS) resp. 3500 (Rusland) bedragen. De totale reducties bedragen voor de VS: van 18.000 kernladingen naar 5000; voor Rusland: van 27.200 naar 6500.

Het aanvullende verdrag van juni 1992 gaat in de richting van de conceptie van *nuclear sufficiency*. Jeltsin stemde in met ontmanteling van alle SS-18-raketten. Deze hadden sinds de jaren '70 het zwaartepunt van de Russische ICBM's gevormd en boden ook een slagkracht tegen West-Europa. De Russische militaire top had zich tegen deze concessie verzet. Na sluiting van het verdrag verschenen er commentaren in de Russische pers dat het land nu geen supermacht meer was. Inmiddels heeft Jeltsin ook de stopzetting aangekondigd van de bouw van strategische bommenwerpers en militaire duikboten.

- SDI is vervangen door de bescheidener *Global protection against limited strikes*. Eind 1991 hebben de VS een aanbod tot samenwerking aan de Russen gedaan. Dit is in principe positief beantwoord.

- Het verdrag tot beperking van de conventionele strijdkrachten in Europa (CSE 1990): een getrapte beperking van de offensief inzetbare wapens, aan beide zijden verdeeld over vier reductiezones. De NAVO als geheel blijft echter op ongeveer gelijke sterkte; het voormalige Warschau-Pact reduceert met 30%. Er komt een vervolgoverleg tot beperking van de manschappen.

- Volgens de afgesloten akkoorden moeten in 1994 alle ex-Sovjetrussische strijdkrachten zijn teruggetrokken uit Duitsland, Oost-Europa en Litouwen.

- Het *Open skies*-verdrag (1992): inspecties vanuit de lucht, in het hele gebied van „Vancouver tot Wladiwostok”, ten minste 10 × per jaar per land; de VS en Rusland 52 × per jaar.

- De akkoorden over vertrouwenwekkende maatregelen (CBM's; 1975, 1986, 1992). Wat in de slotakte van Helsinki (1975) politieke beloften waren is met de verdragen van 1986 en 1992 uitgebreid tot een geheel van bindende en gedetailleerde maatregelen, met inspectie ter plaatse; consultatie bij „ongebruikelijke en niet geplande militaire activiteiten”. Volgens dr. Kőrmendy (Hongaars plv. delegatieleider) dragen deze maatregelen juist ook bij tot regeling van de veiligheidsrelaties tussen de *Oostelijke* landen in een tijdperk van verandering, d.w.z. ter voorkoming van nieuwe militaire interventie door Moskou.

- Het verdrag inzake de chemische wapens (1992), houdende een algeheel verbod van gebruik, bezit en productie van deze wapens. Er komt een uitvoerende raad van 41 landen.

- Een versterkt regime tegen de proliferatie. De vijf officiële kernwapenlanden, hebben op 29 mei 1992 te Washington verklaard dat zij zich zullen onthouden van enige directe of indirecte hulp aan niet-kernwapenlanden voor het maken, verkrijgen, testen, opslaan of opstellen van kernwapens; zij zullen terughoudendheid in acht nemen t.a.v. het overdragen van gevoelige nucleaire technologie en van materiaal dat voor de vervaardiging van kernwapens kan worden gebruikt.

In de voormalige SU zijn ongeveer 5000 experts betrokken bij het ontwerpen of maken van kernwapens. Met Westelijke hulp wordt hen een nieuwe technische of onderzoeksbaan in Rusland gegeven; dit om emigratie te voorkomen.

Er is sinds 1985 een *Missile technology control regime*, ter beperking van de export van rakettechnologie. Cocom en de *London Nuclear suppliers group* zijn in 1991 gerevitaliseerd en zoeken medewerking in Oost en Zuid.

Voorstanders van afschaffing van de dienstplicht beroepen zich onder meer op de regelingen voor de Europese regio.

Herziening van de militaire strategie

De wapenbeheersing is mogelijk geworden door een verandering, althans bijstelling, van het strategische denken aan beide zijden. Men heeft de onwenselijkheid ingezien van middelen en doctrines die bij de tegenpartij de vrees oproepen voor een offensieve dreiging. Aan Oostelijke zijde heeft via civiele strategische denktanks de Westelijke conceptie van *reasonable sufficiency* ingang gevonden, als basis voor een meer gematigd militair beleid. President Jeltsin heeft verklaard dat de Russische kernwapens niet meer op Amerikaanse steden gericht staan. Volgens beschikbare bronnen zou de nieuwe strategie in Europa verdedigend zijn (in eerste instantie een verdragend, maar beweeglijk gevecht, pas daarna, indien nodig, een tegenoffensief) [1].

Er zijn overigens ook verklaringen die in een andere richting gaan: volgens minister van defensie Kokosjin hebben eenheden, die vroeger waren bestemd voor inzet achter het NAVO-front nu taken voor voorwaartse operaties, naar Westelijk model. Uiteindelijk hangt alles af van de vraag, welke politieke doelstellingen aan de strategie ten grondslag liggen. Concreet: waar trekt Rusland/het GOS de grens bij de bescherming van zijn veiligheidsbelangen? Hierover bestaat onzekerheid, mede gelet op Russisch militair optreden in Moldavië, Ossetië en het recente besluit van Jeltsin de terugtrekking van de Russische strijdkrachten uit de Baltische staten op te schorten. Onder Gorbatsjov gold het principe dat de landen van Oost-Europa wel lid mochten worden van de EG, maar niet van de NAVO. Ligt dat nu anders?

De VS en de NAVO houden vast aan opties op de inzet van kernwapens, wat de NAVO betreft als *weapon of last resort*. Sinds 1990 is de NAVO overgegaan van de lineaire *forward defence* op strijdkrachten voor snelle inzet bij beperkte conflicten. De VS willen echter het vermogen tot *reconstitution* (herstel van de algehele sterkte) en een technologische voorsprong behouden; zij hebben ook van de NAVO een vermogen tot algemene mobilisatie gevraagd.

Nieuwe politieke verhoudingen

Het belangrijkste is uiteraard de democratische omwenteling in Centraal- en Oost-Europa sinds 1989,

die in 1991 een voortzetting vond in de ontbinding van de Sovjet-Unie. In samenhang hiermee is een groot aantal stappen gezet tot verbetering van de collectieve veiligheid en de samenwerking in Europa.

De Conferentie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa is sinds juli 1992 een regionale veiligheidsorganisatie volgens art. 52 van het Handvest van de VN. Zij mag handelend optreden. De centra voor crisisbeheersing, vrije verkiezingen en mensenrechten worden samengevoegd met vestiging te Wenen. Er is inmiddels een Hoge Commissaris voor de Minderheden, de Nederlander Van der Stoep. De CVSE krijgt een secretaris-generaal, zij het met minder bevoegdheden dan de secretaris-generaal van de VN. In bespreking is de invoering van landenbeoordelingen inzake wapenbeheersing, analoog aan de economische landenbeoordelingen in het kader van de OESO.

Bulgarije, Hongarije, Polen, Slovenië en de Tsjechische en Slowaakse Federale Republiek zijn toegetreten tot de Raad van Europa; een aantal Oostelijke landen is waarnemer. Daarmee is ook het werkingsgebied van de Europese Conventie voor de Rechten van de Mens uitgebreid.

De Westelijke hulp en de nieuwe relaties van de EG met de Oostelijke landen hebben geleid tot aanvaarding van Westelijke principes van economisch beleid. Polen, Hongarije en de Tsjechische en Slowaakse Federatie hebben een associatieverdrag met de EG verkregen, met uitzicht op lidmaatschap van de Europese Unie. Inmiddels pleegt de WEU overleg met Oosteuropese landen over hun veiligheidsbelangen.

De NAVO-Raad heeft in november 1990 zijn opvatting van het begrip veiligheid verruimd. Deze omvat nu ook al wat van belang is voor de politieke stabiliteit en vooruitgang in de voormalige Warschau-Pactlanden: democratie, welvaart, bescherming van het milieu. Als uitvloeisel daarvan is de Noordatlantische Samenwerkingsraad tot stand gekomen, die een ruim programma heeft voor samenwerking op militair en civiel terrein. De Oostelijke landen kunnen ook betrokken worden bij het werk van gespecialiseerde comités van de NAVO.

Van mondiale betekenis is de versterkte samenwerking van Rusland en de VS in de Veiligheidsraad, in het kader van de „nieuwe wereldorde”, waarin, aldus de voormalige Sovjetrussische minister van buitenlandse zaken Sjevardnadze, agressie wordt

uitgesloten. Deze samenwerking is absoluut nodig als voorwaarde voor beperking van de wapenning. In juni '92 zijn de VS en Rusland ook een bilateraal veiligheidspartnerschap overeengekomen.

Problemen

Men kan voor de jaren '90 een scenario schrijven waarin het per saldo verder de goede kant op gaat: met de wapenbeheersing, de opbouw van een nieuw Europa, de VN, de wereldhandel en de ontwikkelingssamenwerking, enz.; het duo Clinton-Jeltsin zal een nieuwe aanpak brengen. Het tegendeel is ook mogelijk. Met het einde van de uitputtingslag tussen Oost en West en de snelle instorting van het communisme dient zich in onze verdeelde, maar „kleiner” wordende wereld een grote hoeveelheid overblijvende en nieuwe problemen aan. Opvallend is daarbij de terugval allerwegen in beperkte nationale en traditionele kaders.

Interne problemen van het GOS en Oost-Europa

De omwentelingen sinds 1989 hebben bij de bevolking van de voormalige Oostbloklanden, in belangrijke mate ook de voormalige SU, de hoop doen rijzen op meer welvaart; betere politieke verhoudingen, eerbiediging van de rechten van de mens; meer veiligheid; aansluiting op Europa en het Westen als weg daarheen. Hiervan is veel te weinig terechtgekomen; in een aantal opzichten is het tegendeel gebeurd: politieke chaos, gewapend geweld met wreedheden op grote schaal, economische achteruitgang. De vraag is hoe lang dat kan duren zonder dat een politieke terugslag intreedt. Uitgerekend in Litouwen is het antwoord al gegeven door een terugkeer aan de macht van de communisten. Een terugkeer naar niet- of minder democratische regimes kan zich ook elders voltrekken, waarbij de politieke verhoudingen in Europa opnieuw in een ander perspectief kunnen komen te staan. En dat kan een terugslag hebben op de wapenbeheersing in en buiten Europa.

Economische hervormingen

Gezien het belang van dit onderwerp volgt hier een korte uitweiding over de economie. De aanvankelijk gepropageerde shocktherapie blijkt in de Oostelijke landen niet te realiseren. De hervormingen

worden een lang en pijnlijk proces, vooral in het GOS. Het moeilijkste probleem vormen de grote oude staatsbedrijven, onder het planregime aaneengesmeed tot een „industriële blok”. Zij produceren slecht, inefficiënt, merendeels verliesgevend, en zijn grote milieuvuilers. Door de afschaffing van de planning is het management nog onoverzichtelijker geworden. Dat heeft in alle Oostelijke landen geleid tot een aanzienlijke terugval van de produktie en de levensstandaard.

Modernisering van deze bedrijven – indien al mogelijk – vergt zeer veel geld en tijd. Privatisering, met name stopzetting van de staatssteun, betekent ontslag op grote schaal van werknemers, dus politieke onrust. Kapitaalverschaffing door verkoop van aandelen zal in de meeste gevallen neerkomen op het ontfoetselen van geld aan de burgers in ruil voor waardeloze rechten. Voorshands is de privatisering alleen in de industrieel ontwikkelde Tsjechische republiek en Hongarije min of meer redelijk verlopen. In de andere landen, incl. de voormalige DDR, levert zij grote problemen op. Instandhouding van de staatssteun betekent inflatie, tenzij het benodigde geld kan worden weggehaald bij de bevolking, of bij nieuwe, produktieve bedrijven. Die mogen dan de last dragen.

Inflatie lijkt de gemakkelijkste weg, maar dat beperkt nieuwe investeringen, met name uit het buitenland. Op aandrang van IMF en Wereldbank hebben de Oostelijke landen naar inflatiebeperking gestreefd. De resultaten zijn mager tot nihil; relatief het best in de Tsjechische en Slowaakse Republiek, Hongarije en Oostelijk Duitsland.

De Russische regering-Gaidar heeft de uitgaven van de overheid strak beperkt, maar de staatsbank is doorgeslagen met ruime financiële steun aan bedrijven. De inflatie ligt nu bij de 20% per maand. Veel Oostelijke bedrijven hebben hun harde valuta veiligheidshalve bij banken in het Westen uitgezet, terwijl Westelijke investeringen worden beperkt door de politieke risico's en de inflatie.

Tegenover de beperkte eigen produktie staat een grote voorkeur voor Westelijke produkten. Derhalve is de import veel te hoog.

De landbouw, voor zover geprivatiseerd, werkt in de meeste gevallen met grote risico's. De boer moet het nu zelf doen. Hij krijgt geen inkomens- of andere steun, terwijl dit in het Westen gebruikelijk is. De produktie is wel gestegen, maar er zijn in het GOS nog steeds tekorten. Gebrek aan infrastruc-

tuur bemoeilijkt de opbouw van markten. Noodhulp blijft nodig.

De lasten van de milieuvervuiling die moet worden weggenomen zijn enorm. Alleen in de ex-DDR tot het jaar 2000 ca. DM 200 miljard.

In alle sectoren is er te weinig modern opgeleid personeel. Vanuit economisch gezichtspunt zou de vorming van een nieuwe, Oosteuropese economische zone perspectief kunnen bieden, maar de herinnering aan de oude Comecon maakt dat politiek onhaalbaar.

Compromissoir beleid

Jeltsin heeft noch een echte democratie, noch een snelle overgang naar markteconomie kunnen realiseren. Hij voert een compromissoir beleid. Intern is hij de kant uitgegaan van een autoritaire middenkoers: uitschakelen van de communistische partij en andere extreme krachten, als het moet ook door de regels van de democratie opzij te zetten, „terwille van het volk”. Zijn streven naar samenwerking met het Westen en de internationale monetaire instellingen heeft hij moeten inperken t.b.v. concessies aan de Burgerunie, de oppositie, die een meerderheid heeft in het parlement. Deze wil een minder Westelijk georiënteerd beleid: inzake de economie, de Baltische staten en andere voormalige Sovjetrepublieken, vervanging van een aanzienlijk aantal leden van de regering. Om het gevaar van een staatsgreep te beperken moet Jeltsin de steun van de militairen hebben. Ook dit vergt een meer nationalistisch beleid.

Bij een meer conservatieve hervormingspolitiek kunnen de sociale repercussies mogelijk worden beperkt, maar de tijd noodzakelijk voor verandering van het systeem zal waarschijnlijk langer worden. Dat betekent een langdurige periode van aanzienlijke welvaartsverschillen met de Westelijke wereld. In die tijd kan de druk toenemen om de buitenlandse politiek te gebruiken als instrument voor het verkrijgen van kredieten. Ten tijde van de VN-interventie in Irak kreeg Gorbatsjov omvangrijke Westelijke kredieten, die konden worden geacht verband te houden met zijn toestemming voor de actie.

Oekraïne

De Oekraïne wil dicht bij het Westen staan, maar is

objectief een probleem. Zij wil geld, een regeling van alle hangende schuldenkwesities, in ruil voor het inleveren van de kernwapens. Dat betekent onzekerheid rond de uitvoering van de akkoorden over nucleaire-wapenbeheersing. Onzekerheid is er ook door het dispuut met Moskou over de Zwarte Zeevloot.

Oost-Europa

Voor de Oosteuropese landen zijn de vooruitzichten onzeker, in verschillende gradaties. Vandaar hun aandrang bij de NAVO om veiligheidsgaranties. De Poolse president Walesa heeft een „dubbel-NAVO” voorgesteld, te vormen door de VS met Oosteuropese landen, met een gemeenschappelijk commando en ter beschikking gestelde strijdkrachten. Er kwam geen positieve reactie. Een andere weg is het streven naar aansluiting bij de WEU, al dan niet via de omweg van een lidmaatschap van de Europese Unie. De vraag is wat er van dit beleid blijft, indien de aansluiting bij het Westen te lang op zich laat wachten. En als de aansluiting bij de EG wél doorgaat, zal dat dan voor de landen van West-Europa geen *additionele* bijstandsverplichtingen meebrengen?

Litouwen heeft dit najaar tevergeefs toezicht van de NAVO bij de terugtrekking van de Russen gevraagd. Opvallend is dat ook Finland thans de mogelijkheden bestudeert van een lidmaatschap van NAVO en/of WEU.

Wapenbeheersing en de collectieve veiligheid

De VS en Rusland zijn overeengekomen dat de beperking van de tactische kernwapens in 1994 moet zijn voltooid. Dan moet ook de eerste fase van de CSE-reducties zijn uitgevoerd. Voor het overige gaat het om ontwapeningsprogramma's die pas over 10 à 15 jaar zijn afgerond, en die voor een deel nog niet zijn gestart. Het akkoord over de chemische wapens treedt in werking als het door 65 landen is geratificeerd. Rusland heeft 10 à 15 jaar nodig om zijn chemische wapens te vernietigen zonder onaanvaardbaar risico van milieuvervuiling. De produktie van chemische wapens blijkt in dit land door te gaan. De Arabische landen zullen voorlopig niet aan het verdrag tegen de chemische wapens meewerken. Bovendien geldt het verdrag alleen tussen staten. Guerrillero's in een burgeroorlog, zo-

als in Joego-Slavië, zijn niet eraan gebonden. Wat betekent dat voor (VN-) vredesoperaties? De controle op het verdrag blijft een probleem, omdat deze in principe alle chemische industrie moet betreffen. De plafonds van 3500 en 3000 strategische ladingen moeten in 2003 zijn gerealiseerd, niet heden. Wie zegt dat het allemaal goed zal verlopen? Van terugtrekking van Russische maritieme kruisraketten is vooralsnog geen sprake. Wat zal er gebeuren indien geen beperkingen worden opgelegd aan de kernwapens van Engeland en Frankrijk? Beide landen plannen een kernmacht van ca. 400 kernladingen, zodat West-Europa als geheel ongeveer een kwart van de VS en Rusland zou krijgen. Werkt dat niet aanstekelijk op andere landen?

De verdragen inzake de CSE, de CBM's en *Open skies* blijken niet van betekenis t.a.v. de zg. lokale conflicten in de Oostelijke landen. Als de CSE- en CBM-afspraken goed werden uitgevoerd – en daartoe hebben ook de voormalige Sovjetrepublieken zich in de Noordatlantische Samenwerkingsraad verplicht – zouden deze oorlogen niet mogelijk zijn. Maar ze zijn realiteit; met het risico van geografische uitbreiding en escalatie. Van bijzonder belang is de kans op een uitbreiding van gewapend geweld naar Turkije, het land dat ligt ingeklemd tussen de Kaukasus, het Midden-Oosten en de Balkan. Er zijn momenteel ca. 40 acute crisishaarden in Europa.

Wat de burgeroorlog in voormalig Joegoslavië betreft zijn met name twee aspecten van belang: het tekort aan effectief optreden van de VN, de NAVO, de EG, de WEU en de CVSE; het feit dat Servië en Montenegro het Westen op het verkeerde been hebben kunnen zetten door escalatie op het laagste niveau: de inzet van guerrillero's, waartegen alleen zeer omvangrijke strijdkrachten met enig effect zouden kunnen optreden. De politieke en militaire leiders onderschatten de ernst van de morele terugslag die dit falen in Europa oproept.

De CVSE erkent het vetorecht niet meer voor landen die schuldig worden verklaard aan schending van de mensenrechten of agressie, maar verder is wel eenstemmigheid nodig. Vandaar de moeizame besluitvorming inzake ex-Joegoslavië. Russische militairen hebben Servië geholpen met het verkrijgen van chemische wapens.

Sinds 1990 wordt overlegd over de vorming van een effectief crisiscentrum van de CVSE. Duitsland

heeft gestreefd naar een soort „mini-Veiligheidsraad” van de grotere CVSE-landen. Het heeft ook bevorderd dat Japan waarnemer bij de CVSE is geworden. Voor beide landen kan dit een surrogaat worden voor een permanent lidmaatschap van de VN-Veiligheidsraad. Maar dan wordt Duitsland wel weer een macht die de balans tussen Oost en West in Europa kan doen doorslaan indien de Europese Unie uitblijft. Dat zou een risico scheppen.

Het non-proliferatieverdrag werkt nog steeds onvoldoende. De leveranties komen niet alleen uit het GOS en het Westen, maar ook uit Derde-Wereldlanden met moderne industrie. Irak heeft laten zien hoe wijd de gaten en mazen van het net kunnen zijn; Iran is de mogelijke opvolger.

Er is nog geen overeenstemming over een volledige stopzetting van de kernproeven. Rusland, de VS en Frankrijk hebben een moratorium tot in 1993 aangevaard, Engeland en China niet. Zal het NPV in 1995 ongewijzigd worden verlengd?

De wapenhandel in het algemeen houdt een grote omvang. Rusland heeft in oktober jl. aan China aanzienlijke moderne wapenleveranties toegezegd, met inbegrip van nucleaire en rakettechnologie; dit in ruil voor harde valuta. De Russische bewapeningsindustrie, al dan niet geconverteerd naar civiele productie, is nog steeds de beste exportsector. Frankrijk heeft zijn huidige overschot op de handelsbalans in aanzienlijke mate aan wapenexporten te danken en Bush heeft in de verkiezingstijd een schep op de militaire werkgelegenheid gedaan. De CVSE-landen hebben samen 90% van de wapenhandel in handen.

Vandaar de volgende conclusies:

- tussen Oost en West moet de uitvoering van een aantal belangrijke overeenkomsten nog gebeuren. Wat de afspraken waard zijn moet alsnog blijken;
- ten aanzien van het Zuidelijk halfrond is een aantal juridische uitgangspunten verkregen, maar dit is marginaal ten opzichte van de kansen op uitvoering en het geheel van de problematiek.

Problemen aan Westelijke zijde

De belangrijkste vraag is of Duitsland weer een factor van instabiliteit wordt als gevolg van zijn problemen sinds de val van de Berlijnse Muur. De verrechtsing komt tot uiting in de toeneming van geweld en het feit dat 30% van de bevolking van

mening is dat het Hitlerbewind tot aan de Tweede Wereldoorlog ook zijn goede kanten heeft gehad. Johan van Minnen stelt na een jarenlang verblijf in de Bondsrepubliek:

Duitsers zijn nooit tevreden als ze niet alles in hun directe omgeving onder controle hebben. [2]

De demonstraties tegen „Ausländerfeindlichkeit” geven wel kracht aan de democratie, maar bij verdere economische of politieke tegenslag kan de verrechtsing doorgaan. Dit wordt riskanter indien het Unieverdrag van Maastricht niet algemeen wordt aanvaard en Duitsland meer een eigen koers zou gaan volgen.

Deze problematiek wordt verscherpt door het touwtrekken tussen de NAVO en WEU. Genscher heeft in september 1992 te Den Haag gezegd dat de Duitse hereniging het nodig maakt dat de Amerikanen in Europa blijven. Nog steeds is de NAVO het meest effectief. Wel is de *Nucleair planning group* ontbonden, maar er blijven kernwapens in Europa, alsmede de optie op eerste inzet daarvan, als element van de afschrikking. De *Standing naval force Mediterranean* is tot stand gekomen; bij de herdenking van twee jaar Duitse eenheid de *Rapid reaction force* met het hoofdkwartier te Ramstein. De NAVO werkt in het verband van Unprofor in ex-Joegoslavië, en is bereid effectieve VN-sancties tegen Servië/Montenegro uit te voeren.

Frankrijk ziet de WEU niet als aanvullend, maar als kern van een eigen Westeuropese defensie-identiteit. Dat gaat tot verwijdering van de VS leiden, zeker als er ook economische spanningen blijven.

Hoe minder parate strijdkrachten beschikbaar zijn, des te meer zal de formule van *double hatting* tot problemen leiden. Naarmate Nederland zijn strijdkrachten inkrimpt beperkt het ook zijn invloed op het debat NAVO/WEU en de mogelijkheid de VS aan West-Europa te binden.

Problemen buiten Europa

Buiten Europa dient zich in de eerste plaats de vraag aan of het Midden-Oosten een beheersbaar gebied blijft. Wat gebeurt er als het vredesoverleg tussen Israël en de Palestijnen, en met de buurlanden, geen resultaten oplevert? Koning Hoessein van Jordanië heeft gewaarschuwd voor een fragmentatie van Irak. Als het land desintegreert is de kans groot dat buurlanden zich erop storten om een

zo groot mogelijk deel te bemachtigen. Het Midden-Oosten blijft ondanks het controleregime voor Irak het voornaamste afzetgebied voor de modernste wapens. China heeft zich openlijk bij de leveranciers gevoegd door zijn transacties met Iran.

Een tweede onberekenbare factor vormt China in zijn relatie met Taiwan en Hong Kong. Wat is er nodig om daar een grote afrekening tegen te houden? Wat Afrika betreft is Somalië niet het belangrijkste probleem. De burgeroorlog is wreed, maar heeft weinig externe effecten. Een krachtiger optreden van de VN, hoezeer ook gewenst, zou in wezen een humanitaire achtergrond hebben. Het belangrijkste is Zuid-Afrika. Dat land blijft balanceren op het scherp van de snede. Regering en ANC onderhandelen bij een smeulende en herhaaldelijk opflakkerende burgeroorlog. Dat een algemeen gewapend conflict uitbreekt als De Klerk of Mandela wegvalt is niet onvoorstelbaar. Vredeshandhaving zou dan een grootscheepse en langdurige aanwezigheid van VN-troepen vergen.

De economische ontwikkeling is in de Derde Wereld niet gepaard gegaan met ontwapening en vrede. Zij heeft geleid tot bewapeningswedlopen en de opkomst van regionale militaire machten met leidersaanspraken: Nigeria, Pakistan, India, Brazilië, Argentinië.

Het rapport „Scanning the future” van het Centraal Plan Bureau (1992) waarschuwt voor problemen in de sfeer van ontwikkeling en milieu. Tussen nu en het midden van de volgende eeuw zal de wereldbevolking toenemen tot ca. 10 miljard mensen. Deze groei zal zich voor 95% in de Derde Wereld voltrekken. Bij onvoldoende medewerking van de Westelijke landen op het gebied van de ontwikkelingssamenwerking, vrijmaking van de internationale handel en de bescherming van het milieu zal de problematiek van de economische ontwikkeling controversiëler worden. De landen van de Derde Wereld zullen eerder geneigd zijn prioriteit te geven aan eigen methoden van productieverhoging boven de dringend noodzakelijke bescherming van het milieu. Dit hoeft niet rechtstreeks tot oorlog te leiden, maar het kan wel een grote belasting voor de internationale samenwerking worden.

Lange-termijnperspectieven van de VN

De secretaris-generaal van de VN, Boutros Ghali,

signaleert in zijn rapport „An agenda for peace” (1992) tegenstrijdige ontwikkelingen in de wereld: een verbreiding van democratie, rechten van de mens en de vrije economie; daartegenover meer conflicten op het grondvlak: etnische, godsdienstige, nationaliteitenconflicten.

De VN kampt met een tekort van \$ 1,8 miljard aan achterstallige contributies. Dat heeft deels politieke, deels economische oorzaken. De vredesoperaties zijn steeds meer afhankelijk van voorschotten van deelnemende landen. Vandaar de voorstellen van Boutros-Ghali voor een bredere samenstelling van de Veiligheidsraad en meer armslag voor de secretaris-generaal: meer geld, permanente strijdkrachten en ruimere mandaten voor optreden; *peace-enforcement*. Een bescheiden aanzet. Wil er op wereldschaal een effectief beleid van wapenbeheersing komen dan moeten de VN vrede kunnen afdwingen in grote gewapende conflicten, zoals dat tussen Irak en Iran in de jaren '80, en krachtiger kunnen optreden ten aanzien van burgeroorlogen. Dat veronderstelt een betere samenstelling van de Veiligheidsraad, meer macht, en een veel restrictievere opvatting van de nationale soevereiniteit. Regionale veiligheidsorganisaties kunnen een uitweg bieden, maar ook tot meer polycentrisme leiden. De frequente Chinese stemonthoudingen roepen de vraag op hoe lang de huidige permanente leden van de Veiligheidsraad de nieuwe sfeer van consensus kunnen vasthouden. Houdt die consensus op dan zullen de Westelijke landen veel meer op onderlinge samenwerking zijn aangewezen voor de handhaving van de internationale veiligheid. Art. 4 van het NAVO-verdrag opent daartoe de mogelijkheid.

De opkomstplicht

Het standpunt inzake beroeps- of dienstplichtigenleger hangt nu af van keuzes en inschattingen. Strijdkrachten met de omvang van een dienstplichtigenleger zijn nodig:

● bij een algemeen aanbod van strijdkrachten aan VN, met name voor het geval conflicten escaleren resp. een aantal conflicten tegelijk uitbreekt. Men

heeft nodig: eenheden ter plaatse, opgeleide eenheden ter vervanging, eenheden die in opleiding zijn, ter vervanging op termijn van de voorgaande; voldoende middelen voor logistiek en beveiliging van manschappen. Daaraan heeft in de afgelopen tijd veel ontbroken;

● indien door escalatie van problemen in Europa toch weer een grootschalig optreden nodig is. Dit behoeft niet alleen het geval te zijn bij agressie in traditionele zin. Het kan ook aan de orde komen bij een crisis met een aantal landen tegelijk, met name indien het erom gaat het geweldsniveau beperkt te houden;

● indien wij rekening willen houden met de veiligheidsbehoeften van de landen van Oost-Europa, in plaats van die als een extra buffer voor onze veiligheid te beschouwen. Als er militaire steun moet worden gegeven, moet de Bondsrepubliek dan daarvoor opdraaien omdat zij verder naar het Oosten ligt? Dat zou een zeer ongelukkige situatie zijn;

● indien wij het van belang vinden dat juist landen met een sterk democratische traditie voldoende in de NAVO zijn vertegenwoordigd;

● indien wij rekening houden met de noodzaak van een gemeenschappelijke Atlantische defensie-inspanning ook voor optreden buiten Europa. Naarmate de defensie-inspanningen meer op de VS alleen neerkomen blijft dat land dieper in de economische problemen, met alle gevolgen voor de wereldeconomie;

● indien wij dienstplichtigen willen inzetten voor humanitaire acties buiten Europa.

De tijd, nodig voor wederopbouw van strijdkrachten moet niet worden onderschat. In de jaren '30 hadden wij aan zeven jaar niet voldoende. De politieke beslissingen bleven te lang uit. Wie herinvoering van de opkomstplicht mogelijk wil laten, moet daartoe ook voorzieningen scheppen.

Stabiliteit en vooruitgang in de wereld vergen meer dan een goede defensie. Het gaat ook om betere internationale samenwerking. In deze bijdrage is alleen betoogd dat de toekomst van onze defensie en de NAVO in ruimer verband moeten worden bezien dan de regering en Tweede Kamer doen.

Literatuur

1. L. W. Grau – Continuity and change. A Soviet General Staff view of future theatre war. *Mil. Rev.* (1991)(12)11.

2. J. van Minnen – *Het onvermijdelijke Duitsland*. Kosmos, Utrecht (1992).

L. Sipkes

lid van de Tweede Kamer voor Groenlinks

Naar een humanitaire taak?

Vredesweek 1982: ter afsluiting van het ook dat jaar lopende vredesproject „Vijandbeelden” werd aan leerlingen van een basisschool in Apeldoorn de vraag voorgelegd: „Stel dat wij geen vijand meer hebben, wat moeten onze soldaten dan gaan doen?”. De klas claimde de gemeenschapsruimte-met-to-neefaciliteiten voor de beantwoording van die vraag. Belangstellenden werden op vrijdagmiddag vergast op wat eerst een uiterst verward spektakel leek, maar waarin uiteindelijk toch een lijn viel te ontdekken. De toneelspelers bouwden bruggen, deelden voedsel uit, zetten tenten op, hielpen zieken, repareerden waterleidingen, enz. Dit alles onder bescherming van bewapende vriendinnen en gecoördineerd door een, zich achter in de zaal met veel telefoons omringd hebbende, bevelhebber. Het resultaat van een geslaagde indoctrinatie van leerkrachten en vredesfanaten? Of een optreden van vooruitziende jongeren, met een visie die 10 jaar later gemeengoed zou worden? De discussies van de afgelopen maanden in ogenschouw nemend lijkt het laatste meer voor de hand liggend.

Krijgsmacht: nodig of overbodig?

De zeer drastisch gewijzigde politiek-militaire situatie, het wegvallen van de traditionele vijand en de bedreiging leiden tot herbezinning op functie, taak en zelfs de noodzakelijkheid van een zelfstandige Nederlandse krijgsmacht. Kritische kanttekeningen bij het defensiebeleid worden niet langer uitsluitend door linkse partijen of de vredesbeweging geplaatst. Bekijken wij de laatste opiniepeilingen, die in opdracht van de Stichting Maatschappij en Krijgsmacht door het NIPO zijn uitgevoerd dan zien wij een duidelijke verschuiving optreden. Zo vond 52% van de in 1982 ondervraagden „de krijgsmacht nodig”, tegen 42% in 1991. Het percentage dat de krijgsmacht de kwalificatie „nauwelijks nodig” en „overbodig” gaf, groeide in tien jaar van 18 naar

28%. Afschaffing is (nog) niet aan de orde. Bij de 42% die de krijgsmacht nog steeds nodig vindt, kan 23% van de bevolking worden opgeteld. Deze ziet het militaire apparaat als een „noodzakelijk kwaad”. Dat maakt dat de krijgsmacht nog steeds door een meerderheid van de bevolking wordt aanvaard. Of dit maatschappelijke draagvlak verder zal afkalven of juist toenemen is afhankelijk van de wijze waarop verder gestalte wordt gegeven aan de herstructurering van de krijgsmacht. De verwachtingen daarover waren twee jaar geleden, met de aankondiging van de Defensienota van Ter Beek, hoog gespannen. Het daarin aangekondigde beleid voor de komende jaren stelde zwaar teleur. Van duidelijke keuzes bleek geen sprake te zijn.

Op het moment dat deze regels worden geschreven moet nog worden afgewacht of in de binnenkort te verschijnen Prioriteitennota inderdaad aanzetten zullen worden gegeven voor een fundamenteel andere benadering van het vredes- en veiligheidsbeleid, óók voor het militaire aspect daarvan. Wanneer deze bijdrage verschijnt zal duidelijk zijn of werkelijk een grondige wijziging gaat plaatsvinden.

Veiligheidsrisico's

De sterke economische situatie van de Westeuropese landen maakt, samen met de politieke stabiliteit, dit deel van Europa onbedreigd voor aanvallen door derden.

Veiligheidsrisico's moeten wij eerder zoeken in risico's die de veiligheid van anderen ver buiten onze grenzen bedreigen. Zo zorgen de tegenstellingen tussen arm en rijk in toenemende mate voor conflicten. Hongersnoden in grote delen van Afrika en de steeds verder oprukkende woestijnen zullen ongetwijfeld nog grotere stromen vluchtelingen veroorzaken.

Een tweede destabiliserend effect vormen politieke

ontwikkelingen. Met het verdwijnen van de tegenstellingen tussen de twee belangrijkste supermachten lijkt het aantal conflicten en conflicthaarden te zijn toegenomen. Steeds meer volkeren en bevolkingsgroepen eisen politieke zeggenschap en/of het zelfbeschikkingsrecht. Sterke onderdrukking of achterstelling bij andere delen van de samenleving leiden meer en meer tot de roep om een eigen onafhankelijke staat. Deze ontwikkelingen zien wij niet alleen in de voormalige Sovjet-Unie en de Balkan. Ze duiken ook op in het Midden-Oosten. De weinig vreedzame wijze waarop deze aspiraties zich manifesteren, maakt een zich afzijdig houden, zowel in politiek als moreel opzicht, moeilijk (zo niet onmogelijk). De internationale gemeenschap kan niet werkeloos toezien wanneer binnen die gemeenschap bevolkingsgroepen elkaar naar het leven staan.

Het steeds schaarser worden van de, voor de industriële samenleving noodzakelijke, hulpbronnen bergt tal van potentiële conflicten in zich. Land, water, mineralen en energie, tot en met de vis in de oceaan, zijn inzet geweest van echte en bijna-oorlogen. Zo was de Arabisch-Israëliëse oorlog van 1967 tevens een strijd om water. De Syriërs troffen voorbereidingen om de Jordaan te verleggen en ook de Jordaniërs maakten daartoe aanstalten. Landoorlogen, pogingen tot uitbreiding van het eigen territorium zijn er altijd geweest en zullen er ongetwijfeld blijven. In de toekomst zullen zij ook om andere redenen uitbreken. Zeker wanneer wij het toenemende aantal milieuvluchtelingen in ogen schouw nemen. Door het onvruchtbaar worden van hun gronden worden grote groepen mensen verdreven van hun land. Voorts dreigt het rijzen van de zeespiegel ecologische repercussies te zullen veroorzaken. Hele volkeren zullen op zoek gaan naar hoger gelegen gronden en dit brengt hen uiteraard in conflict met de oorspronkelijke bewoners.

Grondstoffen, met name energiedragers, zullen meer en meer aanleiding vormen tot gewapende strijd. De recente oorlog in de Golf is daarvan een voorbeeld. De pogingen tot eliminatie van de Koerden in Noord-Irak moeten wij daaronder rangschikken. Hoe zou hun positie zijn als zij niet in een belangrijk oliegebied zouden wonen? Hulpprogramma's, economische steun, versterking en herstructurering van inter- en supranationale organisaties moeten, gegeven de veiligheidsrisico's, de hoogste prioriteit krijgen.

Vooralsnog blijft dit achterwege en worden wij geconfronteerd met een enorm gebrek aan internationale politieke daadkracht, samenwerking en slagvaardigheid. En vooral met een informatie„gap” waarbij alle voorgaande echte of vermeende „gaps” in het niet zinken. Op schrijnende manier wordt duidelijk dat wij, ondanks alle ons ter beschikking staande moderne informatietechnieken, het grote aantal slavisten en andere deskundigen die onze universiteiten en onderzoekscentra bevolken, eigenlijk niets weten van dat andere Europa. De voormalige Sovjet-Unie, Oost- en Midden-Europa blijken ineens niet uitsluitend te zijn bevolkt door een uniforme vijand. Het kolkt en gist er van verscheidenheid, van felle meningsverschillen, lang onderdrukte en opgekropte gevoelens. De economische situatie is hemeltergend. Meer dan een jaar geleden, voordat de Sovjet-Unie veranderde in het GOS, en nog voordat Gorbatsjov slechts een gewaardeerde gastspreker op Westerse symposia werd, waarschuwde men al voor gierende inflatie, die een ramp zou kunnen veroorzaken. Omstandigheden die de vruchtbaarste bodem voor etnische conflicten vormen. Hulp, economische steun bleven uit. Oorlogsbeelden uit Georgië, Tadzjikistan en Moldavië volgden. Beelden waaraan men langzaam maar zeker gaat wennen. Anders is het met Joegoslavië. Bekend als vakantieland; bekend door de velen die jaren geleden op zoek naar werk naar het Westen trokken. Onbekend echter als het gaat om de interne verdeeldheid, de complexiteit van de politieke verhoudingen. De oorlog duurt nu al ruim een jaar en echt zicht op beëindiging is er niet. Politieke verdeeldheid binnen de Westerse gemeenschap viert hoogtij. Overgaan tot militair ingrijpen? Echte oplossingen brengt dat niet naderbij. Militair-strategisch gezien bestaat er veel huiver. Ook al moet de krijgsmacht overal inzetbaar zijn, een uitzondering wordt gemaakt voor ex-Joegoslavië. Zelfs Hitler liep stuk in dat bergachtige landschap, zo heet het. En gewezen wordt tevens op de Servische luchtafweer die vooral niet mag worden onderschat. Ook kan niet worden voorbijgegaan aan de (over)bewapende volksmilities. Geen militair avontuur zo dicht bij het Westeuropese huis. En in tegenstelling tot de Golfcrisis wordt een serieuze discussie gevoerd over de relatie tussen doel en middelen. Overheersend daarbij het besef dat het doel – hulp aan slachtoffers, stopzetting van de „etnische zuiveringen”, beëindiging van het oorlogs-

geweld – nooit kan worden bereikt door grootschalig militair ingrijpen.

„Krijgs”macht wordt „vredes”macht

Rond „Joegoslavië” begint zich een consensus af te tekenen over de hoofdtaken van het defensieapparaat in de toekomst: *peace-keeping* en ondersteuning van humanitaire acties, liefst in internationaal verband. De situatie in Somalië en van de Koerden in Noord-Irak onderstreept dat. Tot in detail regelen wie deze taak, waar, hoe en met welke middelen zal moeten uitvoeren is vrijwel onmogelijk. Daarvoor zijn de omstandigheden waarin om militaire bijstand kan worden gevraagd te divers van aard. Dit geldt zowel voor de politieke als de sociaal-geografische situaties. Wel kunnen globaal eerste aanzetten worden gegeven en prioriteiten gesteld.

Doordat voor het Westen geen bedreigingen van buitenaf meer zijn te vrezen, zal het defensiebeleid fundamenteel moeten worden gewijzigd. Dat betekent dat de hoofdtaak van de Nederlandse krijgsmacht, nl. het in bondgenootschappelijk verband veiligstellen van onze grenzen en van die van onze bondgenoten, vervalt. In plaats daarvan komen internationale *peace-keeping*- en eventueel *peace-enforcing*-operaties. Veel van het huidige materieel is daarvoor niet geschikt.

De nu zo'n 20 jaar oude strategie van *flexible response* (het aanpasbare antwoord) heeft ertoe geleid dat ondanks de circa f 75 miljard die daarin werd geïnvesteerd, de nu noodzakelijk blijkende middelen ontbreken. Zware tanks, onderzeeboten en escorteschepen zijn gereed voor een speurtocht naar een niet bestaande vijand. Op dezelfde zoekgeraakte vijand staan nog steeds zo'n 50.000 kernkoppen gericht. Dit zal in het jaar 2003, als alle afspraken tussen Bush en Jeltsin zijn nagekomen, zijn verminderd tot 10.000.

Een van de eerste prioriteiten die ten aanzien van de middelen moeten worden gesteld is ook het afzien van gebruik van, de dreiging met, en dus het bezit van, kernwapens. Voor Nederland betekent dat: ook de laatste kerntaak schrappen. Bovendien zal de *mutually assured destruction* moeten worden vervangen door een *mutually assured dismantling*. Van „Mad 1” naar „Mad 2”, want de ontmanteling van kernwapens vraagt veel geld en deskundigheid. Zeker door de voormalige Sovjet-Unie is dit zon-

der steun van het Westen een te zware opgave. Door het Amerikaanse Congres is inmiddels \$ 400 miljoen steun toegezegd. Een druppel op een gloeiende plaat. Voor het kernwapenarsenaal is meer nodig. En niet alleen daar, maar ook (indien wij stellen dat Mad 2 als een olievlek moet gaan werken) op kernwapenmogendheden als India en Pakistan moet nucleaire ontwapening dan van toepassing zijn.

Na de binnen CFE overeengekomen conventionele reducties blijft het stil op het conventionele-ontwapeningsfront. En dat terwijl op Europees vlak verder gaande reductie mogelijk is. De Walrussen, de zware Leopards en de F16's zijn slechts enkele voorbeelden van overbodig geworden materieel. Behalve een afstotingsbeleid zal voor de krijgsmacht-nieuwe-stijl ook nieuw materieel nodig zijn. Betere transportfaciliteiten moeten prioriteit krijgen. Het vervoer met de Fokker-„diligence” is weliswaar heel betrouwbaar en rustgevend, maar bovenal zeer langzaam. Zeker wanneer men naar afgelegen gebieden zoals Cambodja moet. Omdat de Nederlandse krijgsmacht alleen in internationaal verband zal opereren, ligt het voor de hand geen grote materieelprojecten aan te gaan. Nederland hoeft niet zelf over alles te beschikken wat eventueel bij een operatie nodig is. Complementariteit als richtsnoer betekent: geen nieuwe kostbare investeringen in materieel, maar wel in personeel.

Opleiding en training zijn de afgelopen jaren erop gericht geweest bij voorkeur in de Duitse laagvlakte een mogelijke aanval van het Warschau-Pact met succes te verslaan. De werkelijke defensietaken zijn echter niet het beveiligen van grenzen, maar van burgers. Niet het verslaan van een vermeende vijand, maar juist tussen vijanden of voormalige vijanden in gaan staan. Geen zelfstandig optreden in NAVO-verband, maar in dat van de Verenigde Naties. Circa 1500 militairen doen thans dienst in Cambodja, ex-Joegoslavië, Angola, de Sinaï en Israël en dat schijnt het maximum te zijn wat Nederland kan bijdragen. Omscholing van het overgrote deel van het militaire personeel is dus vereist. Dat is geen gemakkelijke opgave. Militaire actie vereist per definitie een tegenstander, een vijand. De dubbele functie van enerzijds bemiddelaar, beschermer en hulpverlener, en anderzijds soldaat, kent een innerlijke tegenstrijdigheid. Daarom zal duidelijk onderscheid moeten worden aangebracht tussen

krijgsmachtonderdelen. Aan de ene kant onderscheiden wij manschappen met een duidelijke taak binnen *peace-keeping*-operaties zoals die in de Sinaï en Cambodja plaatsvinden. Dat wil zeggen: eenheden getraind voor humanitaire hulpverlening, waarneming, controle of specifieke taken als mijn-opruiming. En daarnaast kunnen wij militairen beschikbaar stellen voor duidelijke gevechtshandelingen zoals die zich binnen *peace-enforcing*-operaties kunnen voordoen.

Afschaffing dienstplicht

Toegewerkt moet worden naar een klein, maar goed opgeleid en voor internationaal optreden getraind leger. Dienstplichtigen horen daarin per definitie niet thuis. Hun diensttijd is te kort om ze op verantwoorde wijze voor te bereiden op mogelijke opdrachten. Uitoefening daarvan betekent uitzending buiten Nederlands grondgebied of van dat van de bondgenoten. Dat kan slechts op vrijwillige basis gebeuren. Een door het Nederlandse parlement aangebrachte, terechte bescherming van de dienstplichtigen. Voor een toekomstige krijgsmacht die juist van buiten Nederlandse of NAVO-grenzen zal opereren is het een onwerkbaar en uiterst kostbare aangelegenheid. Geen enkel bedrijf zou zoveel overbodig personeel in dienst houden. Afschaffing van de dienstplicht is dus een van de maatregelen die op korte termijn moeten worden genomen.

Prioriteiten stellen voor de Nederlandse krijgsmacht betekent eigenlijk vóór alles de beantwoording van de vraag: waar en wanneer in te zetten? Militaire oplossingen voor politieke problemen lijken op het moment zelf misschien effectief te zijn. Op de langere termijn blijken de neveneffecten echter dermate ernstig, dat ieder nadenken over mogelijkheden en scenario's van oorlogvoering in deze tijd, met de huidige middelen en milieugevaren, moet worden afgewezen. De duidelijke scenario's van vóór de val van de Muur zijn archiefmateriaal geworden. Er is geen duidelijke vijand meer die aanvalt, of die plannen in die richting ontplooit. Militair optreden zal ons keer op keer voor dilemma's plaatsen. Moeten wij schendingen van internationaal vastgestelde grenzen accepteren? „Etnische zuiveringen” toestaan? Laten wij voedseltransporten voor met de hongerdood bedreigden plunderen? Respecteren wij de soevereiniteit van

een staat ook als die burgers bombardeert? Blijft onze betrokkenheid dan beperkt tot diplomatieke demarches of gaan wij over tot militaire interventie? Een politieke afweging zal steeds opnieuw moeten worden gemaakt. Indien er sprake is van flagrante schendingen van mensenrechten, zoals genocide, is militair ingrijpen gerechtvaardigd. Daarnaast moet militaire bescherming aan hulpoperaties kunnen worden geboden. Dat militaire optreden kan uitsluitend met instemming en onder auspiciën van de Verenigde Naties gebeuren. Dit om besluitvorming zo evenwichtig en legitiem mogelijk te maken en te voorkomen dat nationale belangen doorslaggevend zijn. Idealiter zou de sterk verkleinde, goed opgeleide Nederlandse krijgsmacht geheel ter beschikking staan van de Verenigde Naties. Dat zal voorlopig toekomstmuziek blijven. Wel is het mogelijk reeds nu een deel van de krijgsmacht permanent aan de Veiligheidsraad ter beschikking te stellen.

De beslissing over inzet ervan dient vooralsnog voorbehouden te blijven aan het parlement. De huidige onevenwichtige samenstelling van de Veiligheidsraad noopt daartoe. Wel verdient het aanbeveling een snelle VN-interventiemacht onder direct commando van de secretaris-generaal te formeren. Deze kan in een vroeg stadium, dus voordat conflictvaardigheden in (burger)oorlogen ontaarden, worden ingezet.

Meer of minder geld voor defensie?

Bestrijding van milieuvervuiling, noodhulpoperaties, structurele ontwikkelingsprogramma's, voor al deze „goede doelen” verwachtte men na het einde van de Koude Oorlog geld te kunnen hebben. Dit zg. vredesdividend is de afgelopen jaren ten minste wel tienmaal uitgegeven. Zo raamde het SIPRI in 1989 voor het Noorden een besparing op de militaire uitgaven op ca. \$ 100 miljard per jaar, oplopend tot \$ 200 à 300 miljard in het jaar 2000. Geld dat ten goede zou kunnen komen aan tal van hoogst noodzakelijke ontwikkelingsprogramma's. Daarbij wordt te gemakkelijk voorbijgegaan aan het feit dat iedere herstructurering van elk bedrijf geld kost. Bij Defensie zal dat zeker het geval zijn. Daar worden wij niet alleen geconfronteerd met kosten voor omscholing van personeel of kosten van verminderde produktiviteit en export van defensie-industrieën, maar ook met afstoting resp. vernietiging van

bestaand materieel. Het is niet uit te sluiten dat het soms duurder kan zijn een wapensysteem te slopen dan het was om dat zelfde wapen te vervaardigen. Zeker wanneer wij daarnaast rekening houden met afvalstoffen die een groot gevaar voor het milieu opleveren. Wil dit zeggen dat een krijgsmacht, geschikt voor vredesoperaties, automatisch een verhoging van het defensiebudget betekent? En dat het pleidooi van minister Pronk om het defensiebudget te verhogen krachtig dient te worden ondersteund? Vooral nog moet die vraag ontkennend worden beantwoord. Het kan zijn dat tijdens het reorganisaatieproces, mede afhankelijk van de snelheid waarmee een en ander gebeurt, een tijdelijke verhoging

optreedt. Op termijn zullen personeelskosten en materieelkosten echter verminderen. Een verlaging van het defensiebudget of stabilisering ervan behoren dan tot de mogelijkheden. De nieuwe taken, gericht op het mogelijk maken van ontwikkeling, zullen ongetwijfeld leiden tot maatschappelijke aanvaarding van deze uitgaven. Vredesdividend kan op die manier binnen en door Defensie zelf worden aangewend.

Die schoolklas uit 1982 heeft toen alle mogelijke budgettaire problemen gelukkig niet voorzien. Zij hield zich bezig met een ideaal: een krijgsmacht met een humanitaire opdracht. Een ideaal dat Groenlinks in 1993 wenst en haalbaar acht.

Afscheid

Vanwege zijn aanstaande dienstverlating heeft *kolonel drs. Ch. F. Turpijn* per 1 januari 1993 het redacteurschap neergelegd. Ruim vijf jaar heeft hij een bijdrage geleverd aan de redactie van ons tijdschrift, waarbij hij met name zijn activiteit erop heeft gericht dat de mens in de militaire organisatie niet wordt vergeten. Voor zijn werkzaamheden in de redactie en zijn zeer coöperatieve instelling daarbij zeggen wij hem hartelijk dank. Hopelijk vindt hij in de komende tijd nog eens gelegenheid om de lezers van de *Militaire Spectator* kennis te doen nemen van zijn pennevruchten.

Als nieuw redactielid verwelkomen wij *kolonel mpsd drs. G. J. C. Roozendaal*. Wij hopen op een goede samenwerking.

G. L. J. Huyser

generaal der infanterie b.d.

Krijgsmacht zonder grenzen

Een beschouwing over de internationaal-strategische aspecten, die indicatief kunnen zijn voor de defensieomvang van een relatief klein land als Nederland dient te beginnen met enkele *basics* over strategie.

In de strategie die een land of een staat voert gaat het om het management van alle beschikbare machtsmiddelen teneinde het voortbestaan, de aanvaarde rechten en de voorspoed te verzekeren. Er is sprake van een duidelijk politiek doel en van machtsmiddelen. Op de weg naar het bereiken van de politieke doelstellingen kunnen zich echter omstandigheden voordoen die het realiseren van die doelstellingen in de weg staan. Een eventuele opponent (of opponenten) moet duidelijk worden gemaakt dat verzet niet zinvol is. Bij dat proces van het overtuigen van een opponent gaat het uiteindelijk om het opleggen van de eigen wil. Het gebruik van geweld is daarbij niet uitgesloten, maar niet noodzakelijkerwijs de eerste optie. Diplomatieke, psychologische en economische machtsmiddelen liggen in het begin van dit actieve en vaak aan veranderingen onderhevige proces meer voor de hand. Het lijkt mij veilig aan te nemen dat ook Nederland het voortbestaan van Nederland als politiek doel erkent. Voortbestaan in vrede en voorspoed. Dit elementaire belang van ons koninkrijk is manifest. Invloeden die afbreuk doen aan dat belang of anderszins ondermijnend werken moeten worden omgebogen of misschien wel gemitigeerd. Het „buitenlandse” en „veiligheidsbeleid” zijn dientengevolge „belangenbeleid”. De taak van het buitenlandse beleid, aldus Schmelzer, is de ontplooiingsmogelijkheden van een land te optimaliseren en (integraal daarmee samenhangend) bij te dragen aan vrijheid, stabiliteit, vrede en welzijn, ook buiten eigen grenzen. Een stabiel en vredig buitenland is in het belang van Nederland. Het opbouwen van een gezonde Europese gemeenschap, het operationeel maken van de wereldrechtsorde, het behoud van een

'Hallo!' said Piglet, 'what are you doing?'. 'Hunting', said Pooh. 'Hunting what?'. 'Tracking something', said Winnie-the-Pooh mysteriously. 'Tracking what?', said Piglet, coming closer. 'That is just what I ask myself, What'. 'What do you think you'll answer?'. 'I shall have to wait until I catch up with it', said Winnie-the-Pooh.

positieve band met de Verenigde Staten en het tonen van solidariteit met de Derde Wereld zijn activiteiten in het belang van Nederland.

Onze turbulente (en bezeten?) wereld

Bij het opstellen van de diverse scenario's hoe het door de politiek gestelde doel kan worden waargemaakt, valt niet te ontkomen aan het maken van een analyse van de veiligheidssituatie in de wereld; maar niets is vandaag de dag moeilijker. Meninge van dit moment zijn morgen achterhaald door de stormachtige ontwikkelingen in de wereld. Uit deze eenvoudige constatering is al meteen een eerste conclusie te trekken. Wij zullen moeten leren leven met onzekerheden. Toch ontkomt een strateeg niet eraan te trachten ook de onzekerheden te onderkennen, te kwantificeren en te kwalificeren. Als het maar enigszins mogelijk is dienen *trends* te worden bepaald evenals interdependenties. Met in het achterhoofd de wetenschap dat veranderingen zich continu kunnen voordoen, in de volgende regels enkele gedachten over de internationaal-strategische situatie in de wereld.

Allereerst de situatie in en rond het Gemenebest van Onafhankelijke Staten. Rusland kent een parlement waarin de oude garde de meerderheid heeft. De economische situatie is hopeloos. De positie van Jeltsin is, op zijn zachtst uitgedrukt, niet sterk. Het is uit de geschiedenis een bekend gegeven dat een rijk dat in verval is, vaak de oplossing van de interne problemen zoekt in een conflict met een of meer buurlanden, desnoods met de hele wereld. Is Rus-

X

land daartoe in staat? zo luidt dan de aansluitende vraag. Helaas moet het antwoord daarop bevestigend zijn. Het herstelvermogen van de strijdkrachten van een in verval zijnde staat – ook dat blijkt uit de geschiedenis – is wonderbaarlijk groot. Een herstel van de hegemonie van Rusland als imperialistische macht mag niet op voorhand worden uitgesloten. Een wedergeboorte van het „Russische rijk” en/of een „Groot Roemenië” (samensmelting van Moldavië en Roemenië) zijn denkbare scenario’s.

Als gevolg van dergelijke nationalistische aspiraties, afscheidingsbewegingen en regionale machtspolitiek, met als doelstelling oude machtsposities te herstellen, kunnen toekomstige conflicten ontstaan. In uiterste vorm kan dit leiden tot een nieuwe dreiging: *resurgent or emergent global threat*, vergelijkbaar met de dreiging van een gewapend conflict op grote schaal die de periode van de koude oorlog kenmerkte. Het is onbekend in hoeverre de politiek de doelstelling en rol van de Russische strijdkrachten definieert. In Zuidoost-Europa zijn vele brandhaarden: Kosovo, de Dnjestr-republieken, Transylvanië. De Oekraïne heeft zes potentiële conflicten met buurlanden. In de Baltische staten kunnen ernstige conflicten ontstaan over de Russische troepen en minderheden. Het conflict over de Krim sluimert nog steeds. Als de 25 miljoen Russen die buiten Rusland wonen worden vervolgd en verdreven, kan dat de woede van Moskou veroorzaken. Bovendien is het nog de vraag of Nagorny-Karabach, Zuid-Ossetië en Tsjetsjen-Ingoezië en de andere nieuwe republieken zich als democratie zullen ontwikkelen.

Daarnaast is en blijft Rusland zelf een vulkaan. Als Jeltsin c.s. niet erin slagen de economische ineensstorting te stoppen, zullen anderen de macht overnemen. Een dergelijke overname kan leiden tot een burgeroorlog in Rusland, die op zich weer kan escaleren naar de belendende staten resp. tot een conflict in Europa. In een dergelijk scenario zal het spectrum van het conflict misschien niet die omvang hoeven te hebben als waarmee ten tijde van de Koude Oorlog moest worden gerekend, maar het conflict zal wel verstrekkend zijn. Het zijn de grote intensiteit en complexiteit van het conflict, waarmee in de toekomst rekening moet worden gehouden. Kortom, de verbrokkelde staten van de voormalige Sovjet-Unie vormen de evenzovele potentiële bronnen van een burgeroorlog met gevaarlijk

ke escalatiemogelijkheden. De kans dat dan massavernietigingswapens in verkeerde handen vallen is aanwezig. Hoe groot de kans is dat een dergelijk scenario zich zal ontwikkelen valt niet te voorspellen. Het lijkt daarom een goede zaak in ieder geval met die kans rekening te houden.

Een heel ander probleem vormen de minderheden in Midden- en Oost-Europa. In dat verband kan men volstaan met het noemen van Slowakije. De positie van de Hongaarse minderheid daar is netelig. Een conflict in dat gebied zal onherroepelijk een interstatelijke dimensie krijgen, met alle gevolgen van dien.

Andere oorzaken van conflicten kunnen zijn gelegen in de aanspraken op grondstoffen, bodemschatten en watervoorziening, zoals in de droge gebieden van Afrika en het Midden-Oosten. Machtskwesties ten aanzien van aanvoerroutes voor olie en andere strategisch belangrijke goederen of grondstoffen kunnen gemakkelijk aanleiding geven tot conflicten. Maar ook het kunnen beschikken over bepaalde grondstoffen is voor vele landen van essentieel belang. Het belang bij winning en productie van bv. olie is voor een land als Nederland van levensbelang. Wij hoeven daarover niet geheimzinnig te doen. Een dergelijk belang is zo vitaal dat er ook strategische scenario’s voor gebruikmaking van geweld voor moeten worden ontworpen.

Tot slot een enkele gedachte over Azië. De slapende reus China staat op het punt wakker te worden. Zal het verdwijnen van het communisme in de Volksrepubliek China vreedzaam gaan? Hoe zal met name Noord-Korea zich opstellen? Een conflict in Zuidoost-Azië valt – zeker na de recente wapenleveranties door Rusland – niet uit te sluiten. Nucleaire escalatie behoort dan tot de mogelijkheden. Een van de zg. Pentagon-scenario’s gaat uit van een dergelijk conflict. De onmiddellijk opkomende gedachte dergelijke conflicten door de VS te laten oplossen ligt voor de hand. Impliciet betekent dit dat Europa dan ook zelf voor de beheersing van conflicten in de Oude Wereld moet zorgen. Een consequentie die in Nederland niet vaak wordt uitgesproken, omdat ze uiteindelijk leidt tot de vraag welke de Nederlandse rol daarbij zou moeten of kunnen zijn. En wij vinden het in Nederland niet fijn aan zekere verantwoordelijkheden te worden herinnerd, zeker niet als daaraan een prijskaartje hangt. Het vraagstuk van de moderne *burden sharing* is eigenlijk nog niet opgelost. Wel zal de Ameri-

kaanse presentie in Europa verder afnemen. Circa 75.000 à 100.000 man aan Amerikaanse troepen zullen vermoedelijk in Europa achterblijven. Het vervelende voor Europa is dat wij de presentie van de Amerikaanse troepen in Europa niet kunnen ontberen. Hoe graag de Fransen ook van de Amerikaanse aanwezigheid in Europa af willen.

Het lijkt mij niet nuttig in het kader van het door de redactie gekozen thema de risico's van terrorisme en narco-terrorisme te behandelen. Het noemen van deze veiligheidsrisico's is voldoende. Het in het achterhoofd houden van grootschalige, niet-militaire risico's is wel noodzakelijk. Rampen (Tsjernobyl is een extreem voorbeeld) kunnen zich altijd voordoen. In dat geval ontkomen regeringen niet eraan een beroep op de krijgsmacht te doen, omdat de gewone hulpverleningsorganisaties het niet aankunnen.

De commissie Dienstplicht presenteerde op het gebied van de veiligheidsanalyse nog een andere interessante benadering. Zij schetste een aantal ontwikkelingsvelden die van belang kunnen zijn voor het krijgen van zicht op de toekomstige veiligheidsorde in de wereld.

- De ontwikkelingen in het Gemeenebest van Onafhankelijke Staten (GOS), in het bijzonder het internationale veiligheidsbeleid van Rusland en de Oekraïne, alsmede de bereidheid van deze en andere republieken die kernwapens bezitten hun strijdkrachten te verminderen.

- De ontwikkeling van internationale organisaties en verbanden die tot taak hebben de vrede te handhaven en conflicten vreedzaam te beslechten dan wel crises te beheersen, in het bijzonder de Verenigde Naties, NAVO, WEU, CVSE, en eventueel in de toekomst een gemeenschappelijk veiligheidsbeleid binnen de Europese Gemeenschap.

- De ontwikkeling van het buitenlandse en veiligheidsbeleid van belangrijke bondgenoten van ons land, met name de VS, Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk.

- De ontwikkeling van lokale, regionale en etnische conflictstof, in het bijzonder in Europa.

- De ontwikkelingen t.a.v. conflicten in het nabije Oosten, speciaal rondom de Perzische Golf en de verhouding tussen Israël en Arabische staten.

- De verspreiding over diverse landen van wapens en wapentechnologie, vooral inzake massavernietigingswapens en de ontwikkeling van beheersregelingen en verdragen om de verspreiding van kernwapens, raketten, chemische en biologische wapens effectief te beperken.

De commissie voegt daaraan toe dat ontwikkelingen in China, India, Afrika en Latijns-Amerika uiteraard ook gevolgen voor de wereldorde zouden kunnen hebben.

De vele P's van de Verenigde Naties

Het lijkt wel of er, geheel onafhankelijk van alles en iedereen, een ontwikkeling is gestart m.b.t. een indeling van vredesoperaties, uit te voeren door de VN. Natuurlijk is met het verdwijnen van de bipolaire wereldorde de rol van de VN toegenomen. De onmiddellijke dreiging van een conflict tussen twee supermachten, de Sovjet-Unie en de VS, is met het uiteenvallen van de SU niet meer aanwezig. Daardoor konden de Verenigde Naties het beslechten van conflicten metterdaad gestalte gaan geven. Omdat toevallig ook een krachtdadige secretaris-generaal was benoemd, konden bepaalde activiteiten een operationeel momentum krijgen. In het denken rond de wijze waarop internationale geschillen kunnen worden opgelost tekent zich een aantal duidelijke tendensen af. De grondslag van het optreden van de VN in het kader van conflictmanagement blijft art. 39 van het handvest van de Verenigde Naties, luidende:

The Security Council shall determine the existence of any threat to the peace, breach of the peace, or act of aggression and shall make recommendations, or decide what measures shall be taken in accordance with Articles 41 and 42, to maintain or restore peace and security.

Reeds op grond van een bedreiging van de vrede kan de Veiligheidsraad overgaan tot het nemen van dwangmaatregelen. Het zal duidelijk zijn dat het effect van bepaalde dwangmaatregelen groter zal zijn als er een (waar te maken) militaire sanctie achter staat. In dit verband kan men bv. denken aan een economische of handelsblokkade om een of meer partijen te dwingen resoluties van de Veiligheidsraad uit te voeren. Voorafgaande aan dergelijke dwangmaatregelen kunnen „passende preventieve maatregelen” worden genomen. De veiligheidsraad zou kunnen besluiten militaire VN-waarnemers naar een bepaald gebied te sturen. Een dergelijke maat-

regel kan op verzoek van een van de bij het conflict betrokken partijen worden genomen, maar een eenzijdige actie van de Veiligheidsraad moet niet worden uitgesloten. Een ander voorbeeld van een preventieve maatregel is het – ook op verzoek van een van de bij het conflict betrokken partijen – sturen van troepen naar het bedreigde gebied. Doel is de andere partij te weerhouden van het plegen van militaire aanvallen. Troepen die naar een „conflictrijp” gebied worden gestuurd hebben dus een soort „struikeldraad (*trip wire*)-functie”. Deze eenheden lopen het gevaar partieel te worden verslagen, als eventueel noodzakelijke versterkingen niet op tijd arriveren. Impliciet betekent dit dat de Veiligheidsraad alleen tot het sturen van *trip-wire*-eenheden moet overgaan, als er sprake is van een automatische inschakeling van een substantiële vredesmacht, indien de grens in het crisisgebied wordt overschreden.

Terzijde: eenheden bestemd voor taken in het preventieve deel van het conflictmanagement van de VN behoeven een zeer speciale training. De *rules of engagement* zullen niet eenvoudig interpreteerbaar zijn en dat houdt in dat men op zijn minst een grote zelfdiscipline moet hebben. Acties zoals hierboven omschreven worden gebracht onder de term van *preventive diplomacy*. Voorbeelden uit de praktijk zijn de onder de vlag van de VN opererende Amerikaanse strijdkrachten in Zuid-Korea en het sturen van Britse troepen naar Koeweit toen Irak in 1961 (!) vele divisies aan de Iraaks-Koeweitse grens concentreerde. Indien men de *preventive diplomacy* toevoegt aan de lijst van bekendere vormen van vredesoperaties ontstaat het volgende overzicht.

Preventive diplomacy

Maatregelen in een crisisgebied met het oogmerk verwachte agressie te voorkomen.

Peace-observation

Het sturen van waarnemers naar een crisisgebied teneinde de Veiligheidsraad te kunnen informeren. Het kan daarbij gaan om waarnemers die eenzijdig door de Veiligheidsraad zijn gestuurd, maar ook om het „waarnemen” van de uitvoering van aanvaarde resoluties, al dan niet met instemming van de betrokken partijen.

Peace-keeping

Vredesbewarende activiteiten met een politieel karakter op basis van instemming van de betrokken partijen en met als doel het houden van toezicht op een vredesakkoord.

Peace-enforcing

Militaire operaties met een dwangkarakter met als doel agressie ongedaan te maken en/of geweld onder controle te brengen.

Peace-making

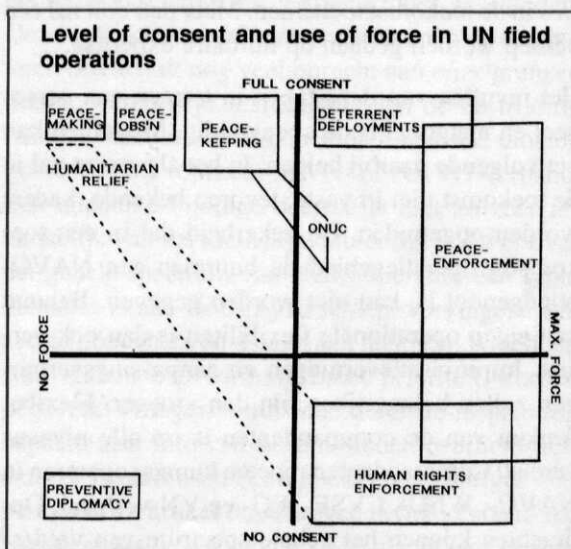
Politiek-diplomatieke activiteiten met als doel een vredesakkoord te bereiken (korte termijn).

Peace-building

Politiek-diplomatieke activiteiten met als doel het scheppen van voorwaarden voor een langdurige vrede in het crisisgebied (lange termijn).

Los van deze activiteiten kan humanitaire steun worden verleend. Nieuw is het denkbeeld van de humanitaire interventie. Hiermee wordt aangegeven dat de internationale gemeenschap niet afzijdig kan blijven als in een land op grote schaal mensenrechten worden geschonden of als er sprake is van willekeurig geweldgebruik tegen een machteloze burgerbevolking. Dat kan het geval zijn als er een terreurbewind is ontstaan of het gezagsmonopolie binnen een staat is weggefallen en gewapende groeperingen ongehinderd hun gang gaan.

Het spreekt vanzelf dat de mate van geweld op dit spectrum van vredesoperaties varieert. Schematisch ziet de verdeling van geweldgebruik binnen het kader van vredesoperaties eruit als weergegeven in het hierbij afgedrukte schema, ontleend aan W. L. Durch en B. M. Blechman – *Keeping the peace: the United Nations in the emerging world order* (The Henry Stimson Centre, Washington DC).

Vertaalslag naar de eigen landsverdediging

Gebaseerd op het vorenstaande kunnen de toekomstige taken van onze defensie niet anders dan als volgt worden geformuleerd. De klassieke taak van de krijgsmacht, het verdedigen van het nationale grondgebied, blijft onveranderd van kracht. De kans dat een grootschalig conflict in Europa ontstaat is weliswaar kleiner geworden, maar mag niet worden genegeerd. Verdediging van dat grondgebied kan plaatsvinden in het verband van NAVO, WEU, CVSE en/of EG. Aanhouden van de Atlantische band is – zeker in mijn visie – vereist, zodat de NAVO het favoriete forum blijft. Er treedt wel een verschuiving op naar andere taken: het verlenen van humanitaire steun, het leveren van een bijdrage aan crisisbeheersing ver van Nederland en het ongedaan maken van agressie in andere landen dan die van de NAVO-bondgenoten. Ook hier geldt dat kan worden opgetreden in het kader van diverse internationale forums. Zelfs optreden onder zuiver Nederlandse vlag moet niet worden uitgesloten. Onder bilaterale vlag of in koninkrijksverband is bv. een optreden tegen narcoticasyndicaten in de omgeving van Zuid-Amerika denkbaar. Door de accentverlegging van conflictbeheersing naar conflictvoorkoming zullen de mogelijke operationele taken/opdrachten toenemen. De gewenste uitbreiding van wapenbeheersingsregimes en de noodzakelijke controle daarop zal een verschuiving laten zien in de behoefte aan militaire middelen. Kwaliteit van de middelen komt op de eerste plaats. Ook zal de behoefte aan *fact-finding*- en *monitor-missions* in de toekomst toenemen. Meer dan ooit zal een beroep worden gedaan op militaire expertise.

Het invullen van deze taken in termen van personeel en materieel is niet eenvoudig. Misschien kan het volgende daarbij helpen. In het algemeen zal in de toekomst niet in vaste, tevoren bekende, kaders worden opgetreden. De zekerheid dat in een toekomstig operatiegebied de buurman een NAVO-bondgenoot is, kan niet worden gegeven. Behoud van eigen operationele flexibiliteit is dan ook vereist. Improvisatievermogen en aanpassingsvermogen zullen belangrijker zijn dan vroeger. Flexibel denken van de commandanten is op alle niveaus vereist. Commandanten moeten kunnen opereren in NAVO-, WEU-, CVSE-, EG- en VN-verband. Opdrachten kunnen het gehele spectrum van vredes-

operaties bestrijken. Elke situatie of opdracht – ook humanitaire-steunverlening – kan levensbedreigend zijn. Er bestaan geen eufemismen in wat nog steeds conflictbeheersing wordt genoemd. Meer dan ooit zal de vraag van de rechtvaardigheid van de oorlog worden gesteld. Een pregnant onderwijs op KMA en KIM is in dit verband noodzakelijk. Leiderschap staat gelijk aan het leren hanteren van veranderingen en onzekerheden. In die leiderschapsambiance staat een krijgsmacht die aan de volgende eisen moet voldoen.

In het spectrum van conflictmanagement moeten de volgende deeltaken kunnen worden uitgevoerd.

- Transporttaken, ter land ter zee en in de lucht; taken die verspreid over het gehele spectrum worden toegepast.
- Waarnemingstaken, inbegrepen waarneming op en boven zee.
- Overige logistieke taken; waarbij het gaat om humanitaire-steunverlening en het ondersteunen van operaties behorende bij *peace-enforcing*.
- *Peace-keeping*taken. Hierbij gaat het voornamelijk om landstrijdkrachten, die niet zwaar bewapend hoeven te zijn. Zij moeten door uitrusting en gedeceerd optreden wel respect afdwingen. Pantserwielvoertuigen zouden in dit verband nuttige diensten kunnen bewijzen. (Of een aanschaffing van een klein aantal van dit soort voertuigen doelmatig is valt te betwijfelen; zo'n aanschaffing kan wellicht met andere landen goedkoper worden gerealiseerd.)
- *Peace-enforcing*taken. In het kader van operaties die de vrede moeten afdwingen zijn landstrijdkrachten nodig met zware bewapening. De huidige gemechaniseerde eenheden zijn voor dit doel uitstekend geschikt. Aangezien het niet zeker is wie deze eenheden luchtsteun kan leveren dient de Koninklijke luchtmacht voor de nodige tactische luchtsteun te kunnen zorgen.
- Maritieme-blokkadetaken. In dit verband zijn voornamelijk oppervlakteschepen nodig.

Poging tot kwantificering

Rekening houdend met een zeker voortzettingsvermogen (vredesoperaties kunnen lang duren) dient de *Koninklijke marine* over een redelijk groot aantal oppervlakteschepen te kunnen beschikken t.b.v. mogelijke blokkade-, waarnemings-, en *peace-enforcing*taken. De MLD, toch al geen grote eenheid,

moet grosso modo in dezelfde samenstelling voortbestaan. De component van mijnenjagers moet in mijn ogen onverminderd blijven bestaan.

De *Koninklijke luchtmacht* moet t.b.v. crisismanagementtaken een transportquadron (maar dan ook uitgerust met Herculesachtige vliegtuigen) en twee gevechtssquadrons in de organisatie hebben.

De *Koninklijke landmacht*, die taken in het gehele spectrum kan vervullen, moet daarvoor in de organisatie hebben opgenomen: genie-, verbinding-, en alle bestaande logistieke eenheden. Deze kunnen worden ingezet voor humanitaire taken en de ondersteuning bij *peace-keeping*- en *peace-enforcing*acties. Zij moeten gedeeltelijk paraat en gedeeltelijk mobilisabel zijn.

De gevechtseenheden moeten omvatten: een brigade-equivalent van luchtmobiele eenheden, ca. 7 infanteriebataljons (in het midden latend hoeveel van deze bataljons moeten worden uitgerust met pantserwiel-, pantserrups- of vrachtvoertuigen; het aantal is nodig i.v.m. de voortzettingcapaciteit enerzijds en de vorming van mobilisabele eenheden anderzijds), 3 tankbataljons en 1 verkenningbataljon. Een overeenkomstige hoeveelheid artillerieafdelingen moet uiteraard nog daaraan worden toegevoegd. Al deze eenheden dienen een parate status te hebben. Het is de vraag of zij in het klassieke patroon van brigade of divisie moeten worden georganiseerd. Dat vergt een aparte studie. Voorop dient te staan de eerder omschreven flexibiliteit van inzet en opereren. Het legerkorps zal voor de bondgenoten wel als een duidelijk herkenbare entiteit moeten blijven bestaan. Samenwerking met Duitsland ligt voor de hand. Waarom zouden wij bv. het vroegere Eerste Duitse legerkorps en het Nederlandse legerkorps niet méér kunnen doen integreren en waarom zouden de andere bondgenoten niet volgen? Op deze wijze kan binnen de NAVO een structuur worden geconstrueerd, die kan leiden tot het opheffen van bv. het echelon van Landcent.

Het is overigens noodzakelijk t.b.v. de verdediging van ons grondgebied in bondgenootschappelijk verband een aantal mobilisabele eenheden aan te houden. Dat geldt voor de gehele krijgsmacht. De toezeggingen die ons land aan o.a. de NAVO heeft gedaan moeten onverkort worden nagekomen. Of deze krijgsmacht uit dienstplichtigen of uit louter vrijwilligers moet bestaan is in het kader van dit artikel niet zo relevant. Er schuilt wel een adder onder het gras. Sommigen menen, in hun ijver de gehele

krijgsmacht uit vrijwilligers te laten bestaan, dat de omvang van die krijgsmacht vervolgens moet worden bepaald door het marktaanbod aan personeel. Die redenering moet met alle kracht worden verworpen omdat het een onverantwoord uitgangspunt is, net als de mening dat de wereld van vandaag niet meer gevaarlijk is.

Nederland is 14e in de rij van rijkste landen van de wereld. Het heeft een traditie opgebouwd als een land dat een rechtvaardige wereldrechtsorde een belangrijke plaats toekent. Een goede wereldrechtsorde is bovendien in het belang van Nederland. Nederland is de belangrijkste toegangspoort tot Europa. Nederland kan een belangrijke brugfunctie in het toekomstige Europa vervullen, al is ons land zelf betrekkelijk klein. Dat alles houdt in dat Nederland zijn verantwoordelijkheid moet nemen. Meepraten over de grote problemen en geen verantwoordelijkheid nemen is niet in het belang van ons land. Het missen van belangrijke orders voor het bedrijfsleven kan het gevolg zijn van een radicale bezuinigingspolitiek. Ik roep in dat verband de „kruisrakettenperiode” in herinnering.

Slot

Het is, gelet op de situatie in de wereld, niet verantwoord op dit moment extra en substantiële reducties te plannen. Op het pad van de defensiereducties is Nederland al ongeveer 100% verder gegaan dan in de Defensienota 1991 was aangegeven. Nederland is beslist geen wereldmacht. Dat impliceert dat de verdediging van ons grondgebied in bondgenootschappelijk verband moet geschieden. Deze taak kan en zal niet veranderen. Wij constateren ook dat er nog veel onrecht aan onze grenzen heerst, wereldwijd. Participatie aan de bestrijding van dat onrecht zal ook in groter verband moeten gebeuren. Bij voorkeur in VN- of NAVO-verband. Een adequate bijdrage daartoe is niet zo zeer afhankelijk van het klein zijn. Duidelijk is dat er over het gehele spectrum van vredesoperaties een grote behoefte is aan landstrijdkrachten, vervolgens aan zeestrijdkrachten en daarna aan luchtstrijdkrachten. Aan leiderschapsvorming moet prioriteit worden gegeven. Vroeger werd onze defensie-inspanning bepaald naar rato van de te besteden overheidsgelden. Er is chronisch beknipt en bezuinigd. Met de in dit artikel omschreven betrokkenheid van Nederland is de rol van de krijgsmacht niet kleiner

geworden, maar wel complexer en moeilijker te organiseren. Het waar, wanneer, tegen wie en hoe, zullen pas op het laatste moment bekend zijn. Willen wij alleen maar een klein beetje voldoen aan de nieuwe taken dan zullen de grenzen van ons land lang blijken te zijn en zal er grenzeloos veel moeten worden gedaan. Wij zijn klein en rijk en kun-

nen dientengevolge ook sterk en geloofwaardig zijn. Dat maakt de grenzen van het kleine tot iets heel betrekkelijks, maar wel is duidelijk dat ons land een krijgsmacht zonder grenzen moet en kan opbrengen. Een krijgsmacht die op het spectrum van vredesoperaties *à la carte* moet kunnen worden ingezet.

Literatuur

A. Beaufre – *Introduction à la stratégie*. Librairie Armand Colin, Parijs (1963).

Wat is de vrede ons waard? Advies van de Adviesraad Vrede en Veiligheid, Den Haag (1992).

Naar dienstplicht nieuwe stijl. Rapport Commissie Dienstplicht, Den Haag (1992)(28 sep.).

Preventing instability in post-Cold War Europe. Seminar. Atlantische Commissie, Den Haag (1992)(10/11 apr.).

R. de Wijk – *Crisisbeheersing na de koude oorlog*. Instituut Defensieleergangen, Rijswijk (1992).

H. van den Broek – *Welke toekomst voor het Nederlandse buitenlandse beleid?* Lezing 17 sep. 1992.

N. Schmelzer – *Invloed van kleinere landen: erosie of kansen?* *CDActueel* (1992)(20 juni).

DRINGEND VERZOEK AAN AUTEURS

Steeds vaker bereiken de redactie bijdragen, getypt m.b.v. een tekstverwerker. Helaas wordt daarbij veelvuldig verzuimd rekening te houden met de noodzaak de tekst te typen met *anderhalve of dubbele regelafstand*. Derhalve hierbij het dringende verzoek aan auteurs, hun manuscript te verzorgen volgens de „Regels voor kopijvoorziening”, die op gezette tijden achterin de *Militaire Spectator* worden afgedrukt (zie het recente december-nummer).

Dat het wenselijk is van tijd tot tijd het lint van de schrijfmachine of printer te vervangen, zou eigenlijk geen vermelding moeten behoeven.

Helaas worden ook nog regelmatig *illustraties* ingezonden die niet of nauwelijks geschikt zijn voor verkleining en reproductie. Ook in dit verband wordt met nadruk verwezen naar evengenoemde Regels, punt 2. Computertekeningen zijn slechts bruikbaar indien vervaardigd m.b.v. een speciaal tekenprogramma.

REDACTIE

E. van Middelkoop

lid van de Tweede Kamer voor het GPV

De noodzaak van een toereikende krijgsmacht

Het einde van de koude oorlog heeft het veiligheidspolitieke beeld van ons deel van de wereld in een ingrijpend veranderingsproces gestort. Veel van wat in de achter ons liggende decennia vast stond is verdwenen (Warschau-Pact) of is gaan schuiven (NAVO). Veel ontwikkelingen zijn nog nauwelijks uitgekristalliseerd en het lijkt niet verstandig een voorspelling te doen wanneer dat wel het geval is en wat de vorm van een nieuwe stabiliteit zal inhouden. Intellectueel gezien verkeren wij stellig in een zeer boeiende tijd, maar aan elk beleid, ook veiligheidsbeleid, is eigen dat het naar zekerheid en heldere normering zoekt.

Dat geldt in het bijzonder voor de krijgsmacht. Ging de discussie in de achter ons liggende decennia vooral over de inzet en aanvaardbaarheid van bepaalde instrumenten van de krijgsmacht (bv. middellange-afstandwapens), thans gaat de discussie over het apparaat als zodanig. De discussie van de laatste paar jaar raakt het apparaat tot in de kern. Veel minder dan in het verleden kan de krijgsmacht haar bestaansgrond en structuur ontleen aan een zichtbaar doel resp. vijand. Dat betekent dat wij als het ware op ons zelf worden teruggeworpen en als politieke samenleving ons fundamenteel moeten bezinnen op kerntaken en plaats van de krijgsmacht in ons staatsbestel. De vele beschouwingen die de afgelopen jaren aan dit thema zijn gewijd cirkelen bijna alle rond dit thema. En dat is een goede zaak. In onze door de zonde en het kwaad aangetaste wereld is een staat zonder krijgsmacht niet goed denkbaar. Integendeel, de zwaarmacht is een van de definiërende elementen van ons staatsbestel. Deze zwaarmacht, waarvan de overheid het monopolie bezit, wordt organisatorisch belichaamd in de politie en de krijgsmacht. Staatkundig is de krijgsmacht onlosmakelijk verbonden met de essentie van onze staat: volkenrechtelijke soevereiniteit, politieke zelfstandigheid en nationale vrijheid. In welke internationaal-politieke context die staat, i.c. het Ko-

ninkrijk der Nederlanden, ook een weg moet vinden, altijd zal de vraag naar plaats en functie van de zwaarmacht zich aan ons opdringen. Dat betekent in de meest algemene zin dat ons land als een van de actoren binnen de internationale statensamenleving altijd zal moeten beschikken over een toereikende defensie. Welnu, wat onder „toereikend” moet worden verstaan vormt de kern van het lopende debat.

Alle massale en kleinschalige protestdemonstraties in de jaren van de Koude Oorlog ten spijt was tot 1989 de vraag wat onder een toereikende krijgsmacht moet worden verstaan niet moeilijk te beantwoorden. Die vraag werd allereerst beantwoord binnen het kader van het Atlantisch bondgenootschap en vond een nationale operationalisering in een jaarlijkse financiële stijgsnorm van 3%.

Dreiging veranderd

Die periode ligt nu achter ons. Werd in de Defensienota van 1990 nog rekening gehouden met een groot offensief van de Sovjet-Unie, thans is dat op die manier niet meer nodig. De Sovjet-Unie bestaat niet meer, de agressieve en expansieve communistische ideologie is dood en de delen van het uiteengevallen imperium in het Oosten hebben vooralsnog de handen vol aan problemen van binnenlandse aard. Dat is nog iets anders dan te zeggen dat uit veiligheidspolitiek oogpunt Oost-Europa voor ons niet meer relevant zou zijn. Wel dat de aard van de mogelijke dreigingen uit die richting is veranderd. En die taxatie werkt door in de formulering van taken voor onze krijgsmacht. Zo is het ook gebeurd in de Defensienota: een geringere omvang van de landstrijdkrachten en een minder grote mobilisabele reserve. Terecht is een herstructureringsproces op gang gebracht van een massale hoofdmacht naar snel inzetbare eenheden. Die belangrijke stap was door regering en parlement vrij

snel en gemakkelijk gezet. De Golfoorlog en de oorlog in het voormalige Joegoslavië zorgden evenwel ervoor dat de lopende discussie al snel een minder academisch karakter kreeg. Koeweit, Joegoslavië en Cambodja hebben ons in een situatie gebracht waarin, veel meer dan in het verleden, metterdaad een operationeel beroep werd gedaan op Nederlandse militaire inzet. En veel meer dan in het verleden het geval was, en kon zijn, is die inzet ingebed in het internationale VN-kader.

Voor minister Ter Beek was dat eind maart 1992 aanleiding op te merken dat ons land niet meer over een min of meer volledige krijgsmacht zal hoeven te beschikken. Een uitspraak die zeker de aandacht heeft getrokken. Wie de rede van minister Ter Beek, gehouden voor het Nederlands Genootschap voor Internationale Zaken, nog eens naleest moet evenwel constateren dat die uitspraak stoerder klinkt dan is waargemaakt. Nergens definieert hij wat onder een volledige krijgsmacht moet worden verstaan. De na deze uitspraak verwachte stap, namelijk een voorstel om één van de krijgsmachtdelen tot minimumniveau terug te brengen, deed hij niet. En dat is maar goed ook. Een dergelijk ingrijpend besluit zou immers nauwelijks worden gedragen door de vereisten van de internationale veiligheidssituatie waarin ons land zich nu bevindt. Wie in deze tijd een zo groot mogelijke internationale bijdrage wil leveren, en dat is ook de ambitie van minister Ter Beek, die doet goed eraan een veelzijdige krijgsmacht te handhaven. Wil men althans voorkomen dat Nederland in een situatie terechtkomt, waarin het in principe altijd een beroep van bv. de VN wil honoreren als het maar om fregatten met goalkeepers gaat.

Taakspecialisatie

Internationalisering van de taak van onze krijgsmacht leidt dan ook vooralsnog ertoe dat, wil die bijdrage geloofwaardig zijn, minder dan in het verleden taakspecialisatie een duidelijk begaanbare weg is. Die conclusie werpt ons bij het nadenken over de toekomst van onze krijgsmacht echter wel weer op ons zelf terug. Minister Ter Beek probeert ten dele aan die conclusie te ontkomen door te pomen dat Nederland veel meer aandacht zal kunnen besteden aan het bevorderen van de internationale rechtsorde door eenheden ter beschikking van de

VN te stellen. Dat lijkt het nieuwe houvast te worden. Ik denk dat dit maar slechts ten dele het geval kan zijn.

De VN moge na het aflopen van de Koude Oorlog een periode van revitalisering doormaken, het is en blijft een slecht ontwikkelde organisatie van soevereine staten. De macht van de VN reikt zover als de machtigste staten toestaan. Belangrijk daarbij is dat die machtigste staten, de VS voorop, opereren volgens internationale rechtsnormen en politieke waarden die ook in ons land doorgaans brede instemming vinden. Juist daarom is het mogelijk in de VN en het internationale recht veel politiek idealisme en wellicht ook nog een pacifiek sentiment te investeren. Dat is in de huidige situatie ten dele zeker niet ongeoorloofd, maar het VN-kader biedt vooralsnog te weinig houvast om onze krijgsmacht om te bouwen tot een soort internationaal beschikbaar vredeskorp. Wat de VN en in het bijzonder de Veiligheidsraad verstaan onder het bevorderen van de internationale rechtsorde is altijd een resultante van politieke en juridische afwegingen. Een soevereine lidstaat als Nederland zal altijd een eigen verantwoordelijkheid houden in het bepalen van een standpunt in concrete gevallen. Wie derhalve taken en structuur van de nationale krijgsmacht volledig wil laten bepalen door komende VN-wensen, die vlucht als het ware te idealistisch naar voren en schept slechts schijnzekerheden. Legitieme VN-wensen ontslaan ons evenwel niet van de primaire plicht de krijgsmacht een taak te geven bij het garanderen van de nationale veiligheid, zelfstandigheid en integriteit van het grondgebied. Ook al zijn er niet onmiddellijk reële bedreigingen aanwijsbaar.

Vredesoperaties

Dit neemt niet weg dat in de publieke opinie de actieve medewerking van Nederland aan vredesoperaties in hoge mate bepalend is geworden voor het beeld dat men van de krijgsmacht heeft. Mede daarom is het gewenst dat ook van de zijde van de VN meer duidelijkheid wordt verschaft over de implicaties van deelneming. Welke juridische verplichting gaat een staat aan als tot deelneming wordt besloten? Is er een recht om op een zelf gekozen moment de eigen militairen terug te trekken terwijl de operatie nog niet is beëindigd? Hoe behoort de fi-

nanciële lastenverdeling over deelnemende staat en VN te worden genormeerd en vastgesteld? Deze vragen kunnen slechts helder worden beantwoord als meer duidelijkheid wordt verschaft over de zwaarmachtpretenties van de VN. De huidige secretaris-generaal van de VN lijkt op dit punt ambitieuzer dan zijn voorgangers. Het verdient aanbeveling hem op dit punt kritisch te blijven volgen. Dit kritische oordeel neemt niet weg dat het conform onze Grondwet is als Nederland een positieve houding inneemt tegenover VN-wensen terzake van het bevorderen van de internationale rechtsorde. Waar het mij om gaat is dat honorering van concrete wensen geen automatisme wordt, maar pas na zorgvuldige afweging intern wordt geformuleerd.

Om willekeur en ad-hocbeleid bij het honoreren van deze wensen te voorkomen is het nodig in het beleid beter te normeren wanneer wel en wanneer niet een Nederlandse militaire bijdrage kan worden geleverd. Een dergelijke normering schept ook helderheid naar de krijgsmacht toe. En dat is van belang voor het draagvlak in en buiten de krijgsmacht met het oog op operaties in de toekomst. In de eerste plaats moet erop worden gelet of met deelneming ook, direct of indirect, een Nederlands belang is gemoeid. In Joegoslavië is een dergelijk belang beter aanwijsbaar dan bv. in Cambodja. Nu moet het begrip Nederlands belang niet al te eng worden opgevat. Zo heeft Nederland ook belang bij een goede en stabiele internationale rechtsorde. Dat leidt tot een tweede criterium, namelijk dat een Nederlandse bereidheid tot deelneming aan een VN-operatie groter kan zijn wanneer rechtsbelangen of mensenrechten in het geding zijn, die ook ons zeer nauw aan het hart liggen. Diep in ons rechtsbesef zijn vanouds verankerd de waarden van de parlementaire democratie en ook de fundamentele vrijheidsrechten, als de vrijheid van geweten en godsdienst. Tot het leveren van een bijdrage aan het elders in de wereld herstellen van juist deze rechten en waarden zal een Nederlander binnen en buiten de krijgsmacht eerder bereid zijn dan wanneer het bv. gaat om het beteugelen van nationalistisch geweld. Een derde criterium moet zijn dat Nederland bij deelneming aan vredesoperaties ernaar moet streven dit zoveel mogelijk te doen in vertrouwde kaders. Hoe meer gezamenlijk kan worden opgetrokken met NAVO- en/of WEU-partners hoe beter. Voor elke operatie geldt ten slotte dat een dui-

delijke toestemming van de Tweede Kamer vereist is. Tegenover de betrekkelijke willekeur van verzoeken om een bijdrage aan vredesoperaties staat de eigen verantwoordelijkheid van de volksvertegenwoordiging. Het is nodig dat er een, al dan niet wettelijke, standaardprocedure wordt vastgesteld, waarin nadrukkelijk wordt vastgelegd dat, als de omstandigheden het toelaten, de goedkeuring van de Tweede Kamer is vereist. Zo wordt gegarandeerd dat er een goed en blijvend draagvlak is voor deelneming aan vredesoperaties.

Vóór alles dient bij lopende en komende vredesoperaties, waaraan Nederland een materiële en personele bijdrage levert, het besef levend te worden gehouden dat elke operatie gepaard kan gaan met geweldsgebruik. Met risico's en mogelijk slachtoffers. Het gaat om de inzet van militaire macht, niet om internationale padvinderij! Zonder wapens en de bereidheid deze, indien gelegitimeerd, te gebruiken zal het niet gaan.

De politieke bereidheid om in te normeren gevallen bij te dragen aan internationale operaties ligt in het verlengde van het belang dat ook Nederland heeft bij een goede en stabiele internationale rechtsorde. De allereerste bijdrage is en blijft evenwel het garant staan voor de eigen onafhankelijkheid en territoriale integriteit. Nu de dreiging door het Warschau-Pact is verdwenen en de omvang en structuur van de nationale krijgsmacht niet meer een directe resultante is van bondgenootschappelijk overleg, moeten richtlijnen voor omvang en structuren elders worden gezocht. Zoals gezegd, is het ter beschikking staan voor internationale operaties een eerste parameter. Echter, geen voldoende. Daarvoor is de vraag naar een Nederlandse inzet te ongewis.

Norm voor toereikende defensie

Wij zullen derhalve moeten zoeken naar een norm, die grotendeels los van vereisten op grond van een externe bedreiging, houvast biedt bij het bepalen van wat voor ons land onder een toereikende defensie moet worden verstaan. Een krijgsmacht derhalve die niet meer een concrete vijand als houvast heeft, maar toch voldoet aan de morele, politieke en constitutionele eisen die een ontwikkeld en democratisch land behoort te stellen aan de beschikbaarheid van een moderne krijgsmacht. Wordt een

dergelijke norm niet geformuleerd dan dreigt onze defensiebegroting in een financieel vrije val terecht te komen.

Te denken valt aan een vast verhoudingsgetal tussen het aantal militairen en het totaal van onze bevolking. Waar evenwel in de toekomst nog meer het accent zal vallen op een technologisch geavanceerde uitrusting lijkt een financiële parameter eerder voor de hand te liggen. Nodig is dan een politieke afspraak om een bepaald percentage van ons nationale inkomen te reserveren voor, en te besteden aan, de defensiebegroting. Om te voorkomen dat een concreet percentage in de politieke praktijk gaat functioneren als een maximumstreefgetal, dat jaarlijks weer net niet wordt gehaald, verdient het aanbeveling niet met één percentagecijfer te werken, maar met een zekere bandbreedte. De ondergrens legt vast waarop de defensiebegroting minimaal recht heeft, waarbij de daarboven liggende marge jaarlijks (of voor een wat langere periode) financieel kan worden ingevuld naar gelang bv. internationale operaties dat noodzakelijk maken. Een wat minder welvaartsgevoelige variant op een aldus politiek vastgesteld getal kan worden gevonden door te werken met een „defensie-exploitatiedrag” dat aan de prijsontwikkeling is geïndexeerd.

Cruciaal in dit voorstel is natuurlijk het uiteindelijk vast te stellen percentage of bedrag. Dat kan niet anders dan de resultante zijn van een politieke discussie. Een conservatief voorstel kan zijn uit te gaan van het huidige niveau van de defensiebegroting, eventueel nog benedenwaarts gecorrigeerd door bezuinigingen ingevolge internationale ontwapeningsafspraken.

Het goede politieke moment om een vaste financiële basis te leggen onder het defensiebudget is vermoedelijk de discussie rond de zogenaamde prioriteitennota van minister Ter Beek en zijn standpunt over het advies van de commissie-Meijer inzake de dienstplicht. Het mag immers niet zo zijn dat regering en parlement eerst een voor tien jaar bedoelde defensienota vaststellen en vervolgens om de twee jaar prioriteiten herformuleren. De krijgsmacht heeft recht op een enigszins betrouwbaar lange-termijnperspectief.

Dienstplicht

Over de dienstplicht wil ik nu (eind september) kort zijn. Verheugend is dat de commissie-Meijer niet is gezwicht voor de zuigkracht van een zich breed makende politieke stroming om over te gaan tot de radicale stap van afschaffing van de dienstplicht. In historisch perspectief gezet zou een dergelijke beslissing, slechts enkele jaren na de ontmanteling van het communisme, overijld zijn. Wij moeten ons ook realiseren dat de afschaffing van de dienstplicht inclusief de daarbij passende wijziging van de Grondwet een vrijwel onomkeerbare beslissing zou zijn. Afschaffen is aanzienlijk eenvoudiger en politiek veel populairder dan, bij gebleken noodzaak, herinvoeren.

Bijval verdient de Maatschappelijke Raad voor de Krijgsmacht die in zijn advies van mei 1992 over internationalisering van de krijgsmacht pleit voor handhaving van de eis, vastgelegd in het Algemeen Militair Ambtenaren Reglement, dat personen die als militair dienen bij de Nederlandse krijgsmacht in het bezit moeten zijn van de Nederlandse nationaliteit. Zeker bij een afschaffen van de dienstplicht kan deze eis knellend worden, maar tevens een nog meer noodzakelijke. De band tussen nationaliteit en krijgsmacht blijft waardevol.

De Raad spreekt in dit verband over de huidige situatie, dat wil zeggen zolang er (nog) geen sprake is van een geïntegreerd Europees defensiebeleid. Welnu, zo'n beleid hoeft er mijns inziens vooralsnog niet te komen. Het is bekend dat zelfs in de goed lopende Engels-Nederlandse samenwerking in de UK/NL Amphibious Force cultuurverschillen niet kunnen worden verwaarloosd. Nog veel meer geldt dat voor de Frans-Duitse brigade waar taal- en cultuurverschillen tot personele problemen leiden die verhinderen dat van een werkelijk geïntegreerde militaire strijdmacht kan worden gesproken. De les die hieruit moet worden getrokken is dat alleen reeds het rekening houden met de belangen van de krijgsmacht de consequentie heeft dat politici zeer terughoudend moeten zijn bij het gebruiken van de krijgsmacht voor politieke, i.c. Euro-politieke idealen. Daar is de krijgsmacht te belangrijk voor, ook in het Europa van na de Koude Oorlog.

R. W. Meines

journalist

ME op rupsbanden die niemand mag slaan

Wie denkt te weten hoe onze krijgsmacht in de toekomst eruit ziet, bv. na het jaar 2000, moet wel helderziende zijn. Elke nota, elke deskundige visie, die daarover in de afgelopen periode verscheen of werd uitgesproken, moest binnen enkele weken worden bijgesteld. Zelfs binnen de Nederlandse strijdkrachten, die op iemand die nooit zelf een uniform heeft aangehad de indruk wekken een van de weinige delen van de Nederlandse maatschappij te zijn met nog een grote mate van discipline, heersen verwarring en tegenspraak. Men begeeft zich van nota naar nota, telkens met een hoog ambitieniveau en verwachtingspatroon; op het moment dat ze verschijnen, zijn ze al weer geschiedenis geworden. De Defensienota van maart 1991 moet anderhalf jaar later al aanzienlijk worden gecorrigeerd met een Prioriteitennota. Dat gebeurt niet omdat de wereld in die tijd zoveel is veranderd, maar vooral omdat verdergaande bezuinigingen de uitgangspunten van maart 1991 inmiddels aanzienlijk hebben ondermijnd. Langer dan een jaar na verschijning van de Defensienota wordt niets gezegd over handhaving van de dienstplicht of niet, onder voortdurende verwijzing naar het aanstaande rapport van de commissie-Meijer. De commissie kiest voor handhaving van de dienstplicht; direct daarna wordt beweerd, of lekt uit, dat: 1. de commissie zich te veel „op sleeptouw” heeft laten nemen door de landmacht; 2. de commissie zich ten onrechte baseert op de analyse van de minister dat er een resterende dreiging uitgaat van de voormalige Sovjet-Unie; 3. de minister die visie, in tegenstelling tot de minister van buitenlandse zaken, niet blijkt te hebben; 4. de minister bij nader inzien die visie wèl blijkt te hebben (gehad), getuige een memorandum van een gesprek dat hij (op 18 juni) met de commissie-Meijer heeft gevoerd; 5. dat niettemin de minister persoonlijk liever de dienstplicht zou (had) willen handhaven, o.a. omdat hij in de strijdkrachten graag de samenleving weerspiegeld ziet en omdat hij

graag een voortdurende input van jonge mensen met frisse, nieuwe ideeën zag; 6. dat hij uiteindelijk in het kabinet toch voor geleidelijke afschaffing van de dienstplicht pleit; 7. dat men in het parlement liever een snellere afschaffing wil.

Voortdurend wisselende coulisse

Tegen die voortdurend wisselende coulisse is het niet verwonderlijk dat de bevelhebber der landstrijdkrachten, generaal Couzy, in actie komt. De generaal waarschuwt ervoor dat „de motivatie van het beroepspersoneel, geconfronteerd met een dreigende chaos en massaal gedwongen ontslag, drastisch zal verminderen”. Er dreigt dus chaos in de ogen van de landmachtchef. Hij zal die uitspraken ongetwijfeld ook binnenkamers hebben gedaan, maar er onvoldoende respons op hebben gekregen; vandaar dat hij de opiniepagina van *NRC Handelsblad* kiest om zijn opvatting te ventileren. Dat komt hem uiteraard op een standje van de minister te staan. Het kan eigenlijk ook niet, maar begrijpelijk is het wel. De beloften van de minister van een jaar geleden, dat zo mogelijk gedwongen ontslagen zullen worden vermeden, zijn inmiddels immers door de feiten achterhaald. Feiten? Nou ja, laten wij zeggen in het geruchtencircuit wordt duidelijk dat ontslagen onvermijdelijk worden. Het personeel heeft inmiddels geen enkele zekerheid dat het medezeggenschap krijgt over de wijze waarop dat zal gaan. Formeel is er immers niets bekend totdat de Prioriteitennota het licht heeft gezien. „Binnen de landmacht lopen op dit moment honderd reorganisatieprojecten. Dat is ongeveer het maximum dat de Koninklijke landmacht kan verwerken”, zegt generaal Couzy in het stuk dat hij niet had mogen schrijven. „Komt hier op korte termijn een nog ingrijpender herstructureringsgolf overheen dan komt het functioneren van de landmacht ernstig in gevaar.” Natuurlijk, de generaal is een direct belanghebben-

de en ook in Nederland geldt het Amerikaanse adagium dat *generals always cry wolf at budget time*, maar het is niet verwonderlijk dat hij in de heersende verwarring voor zijn manschappen en het burgerpersoneel is gaan staan, die zich zo langzamerhand ernstig zorgen maken over hun toekomst. Het schokgolfje rond Couzy was nog niet uitgerold of er kwam (in november) weer een nieuwe bezuinigingsronde overheen die Defensie op f 490 miljoen kwam te staan, waarvan ca. 120 miljoen structureel. De minister had „als een leeuw” gevochten in het kabinet, onthulde premier Lubbers naderhand, maar hij had verloren. Vanzelfsprekend, een vakminister moet op zeker moment de politieke werkelijkheid accepteren; in Den Haag spelen niet alleen defensiebelangen. Maar de strijdkrachten kunnen voor de zoveelste keer hun planning bijstellen, met de Prioriteitennota nog voor de boeg. Binnen de krijgsmacht komt daarbij de bange vraag op of juist doordat er principiële keuzes ontbreken het wellicht gemakkelijker is van Defensie geld af te pakken. De ironische uitspraak door de minister-president over de minister die vecht als een leeuw geeft aanleiding tot die veronderstelling.

Als wij ervan uitgaan dat ook de Prioriteitennota binnen afzienbare tijd wel weer zal zijn achterhaald – er is geen enkele aanleiding om te denken dat het deze keer anders gaat – dan biedt het toekomstige beeld van de Nederlandse krijgsmacht een nogal sombere aanblik. Namelijk van verkochte en in de motteballen wegwijnende fregatten en jachtvliegtuigen, die uiteindelijk ook nog wel aan opkomende Derde-Wereldlanden zoals Brazilië worden verkocht, van gesloten vliegbases, van een beroepsleger dat te gering van omvang is om de nationale behoefte voldoende te kunnen bevredigen een rol van betekenis te spelen bij crisisbeheersing in de wereld, van een luchtmobiele brigade die is uitgerust met te weinig transportvliegtuigen en een te geringe hoeveelheid geleende of geleasede helikopters. Niemand kan volhouden dat wij strijdkrachten van een omvang hoeven te handhaven als voor de val van de Muur. Dat er over de uiteindelijke omvang en over de wijze waarop men die bereikt discussie ontstaat, ligt ook in de lijn der dingen. De buitenstaander die de voorbije periode beschouwt, krijgt echter onvermijdelijk de indruk dat niemand eigenlijk precies weet wat hij wil en vooral niet wat er kan. De wijze waarop de hele operatie zich voltrekt, doet – net als bij de herziening van het ziek-

tekostenstelsel of bij de sociale vernieuwing en decentralisatie – de vrees opkomen dat de overheid niet meer in staat is dergelijke grote ingrepen nog te volvoeren zonder grote verwarring, ruzies, crisesdreigingen en zelfs blokkades. Kabinet, bewindslieden, parlement, ambtenaren, en in dit geval ook de strijdkrachtonderdelen, zijn daarbij blijkbaar niet in staat uit hun, elkaar deels tegensprekende, opvattingen een creatief compromis te destilleren. Integendeel, men blokkeert elkaar in een atmosfeer waarin ook mensen die dat normaal nooit deden naar de media gaan „lekker”, waarna de departementsleiding zich vervolgens meer bezighoudt met de vraag wie er heeft geleast, dan met het zoeken naar de oorzaken en drijfveren daartoe.

Strijdkrachten juist redelijk populair

Het paradoxale daarbij is dat de strijdkrachten in Nederland zich juist nu in een redelijke populariteit mogen verheugen. Tijdens de lange jaren van de Koude Oorlog bleef altijd een niet onaanzienlijk deel van de bevolking sceptisch over zowel de legitimiteit van de Nederlandse kernwapentaken als over de Oost-Westbipolariteit. Nu sinds het einde van de Koude Oorlog de Verenigde Naties meer mogelijkheden hebben om aan crisisbeheersing in de wereld te doen en de Golfoorlog heeft getoond dat een succesvol optreden tegen een agressor ook mogelijk is, is de krijgsmacht veel minder omstreden. Altijd al heeft men in Nederland een zwak gehad voor VN-vredesacties; vele jaren (tot 1978) negeerden de Verenigde Naties echter onze aanbiedingen als gevolg van het koloniale verleden en van ons NAVO-lidmaatschap. In het parlement dringt nu zelfs Groenlinks aan op het inzetten van troepen in crisisgebieden en wilde op enig moment de PvdA in het voormalige Joegoslavië zelfs eerder op *peace-enforcing* overgaan dan het CDA.

Die nieuwe, grote consensus over een behoorlijke rol van Nederland in VN-acties werd door de minister van defensie omgezet in herstructureringsplannen, die in belangrijke mate erop waren gericht de mobiliteit van de landmacht te vergroten. Deze zou zich dan zowel sneller naar voor het NAVO-gebied bedreigende crisishaarden kunnen begeven als naar gebieden waar de Veiligheidsraad VN-troepen wilde stationeren. Onmiddellijk na afloop van de Golfoorlog ontstonden daarover, achteraf gezien, vergaand utopische denkbeelden van de VN

die nu eens overal vrede zouden kunnen gaan afdwingen, desnoods tegen de wil van de strijdende partijen. De ontwikkelingen in het voormalige Joegoslavië en de uiterst bescheiden rol die VN-troepen daar spelen in het voorkomen van verdere moordpartijen in Kroatië en Bosnië-Herzegovina, hebben inmiddels weer voor een zekere ontzuivering gezorgd.

In Nederland werd na verschijning van de Defensienota gedurende vele maanden de discussie over de huidige en toekomstige mogelijkheden van de strijdkrachten bij VN-acties welhaast verlamd door de voortdurende verwijzing naar het rapport van de commissie-Meijer over de toekomst van de dienstplicht. Toen de keuze kwam bleek die niet acceptabel te zijn voor de meerderheid van het kabinet en voor het parlement. Het is niet de eerste keer dat in Nederland-Adviescommissieland een commissie met gerenommeerde leden in feite haar tijd heeft zitten te verdoen. Als het juist is wat Kamerleden achteraf zeggen, dat men in het parlement eigenlijk al ten tijde van de opdracht aan de commissie voorstander van afschaffing van de dienstplicht was, waarom is dan nog zo'n commissie ingesteld? Blijkbaar om de reeds bestaande opvatting te bevestigen. Waarom werd die keuze niet direct gemaakt? Het resultaat was dat er een jaar langer onzekerheid bleef bestaan bij de strijdkrachten; dat wil zeggen anderhalf jaar, want de minister nam daarna ook nog enige tijd om zijn definitieve standpunt te bepalen, dat – afgaande op zijn eerdere uitspraken over het principe van de dienstplicht – nog tegen zijn eigen gevoel in gaat ook.

Blijvende onzekerheid

Op het moment dat dit tijdschrift verschijnt, zal nog wel worden gediscussieerd over de vraag hoe lang nu precies de overgangperiode naar een volledig beroepsleger moet zijn; wanneer dus de opkomstplicht wordt afgeschaft. Onzekerheid blijft. Verschil van mening zal er ook ongetwijfeld voorlopig bestaan over de vraag in hoeverre er nog een militaire dreiging kan uitgaan van de voormalige Sovjet-Unie. Voor de keuze dienstplicht of niet is die opvatting van belang, minder inmiddels voor de vraag welke soort strijdkrachten Nederland wil. Die keuze staat immers sterk onder invloed van de consensus in het land over de gewenste aanzienlijke rol bij VN-vredes- en -crisisbeheersingsacties.

Ten aanzien van de mogelijkheden voor VN-acties en de rol die Nederland daarin kan spelen, doemt echter een aantal gevaren en hindernissen op, die ons wellicht nog nuchterder maken dan het geringe effect van VN-troepen in Joegoslavië toch al doet. In de eerste plaats de al genoemde, doorgaande bezuinigingen op het defensiebudget die, hoe intelligent ook uitgevoerd, van invloed zullen zijn op de omvang van de Nederlandse deelneming aan die acties. Met de huidige inzet van rond tweeduizend Nederlandse militairen bij VN-acties, waarvan voor Nederland Untac in Cambodja en Unprofor in het voormalige Joegoslavië de grootste operaties zijn, is in deze oude structuur van de strijdkrachten zo ongeveer de grens van het mogelijke bereikt, zo blijkt uit uitlatingen van de minister van defensie. Er zouden eventueel nog wat schepen en jachtvliegtuigen kunnen worden ingezet.

Grotere inzetbaarheid?

Een van de doelstellingen van de in de Defensienota aangekondigde herstructurering, en ook van het afschaffen van de dienstplicht, is die inzetbaarheid te vergroten. Aan de belastingbetaler is het op dit moment al moeilijk genoeg uit te leggen dat bij een leger van, zeg 60.000 man (voor het gemak zijn de mariniers erbij geteld) het plafond voor VN-inzet bij zo'n 2000 is bereikt. Het valt allemaal nog te verklaren door te wijzen op het aspect van de, door de Tweede Kamer gewenste, vrijwilligheid bij uitzending van dienstplichtigen en op het feit dat de Nederlandse strijdkrachten tot nu toe in eerste instantie waren ingericht op verdediging van het eigen en het NAVO-territoir. Als de herstructurering verbetering aanbrengt in deze wanverhouding, maar tegelijkertijd verdere bezuinigingen die verbeteringen weer ongedaan maken, is het niet denkbeeldig dat de mooie gevoelens die vooral sinds de Golfoorlog voor het vredesinstrument krijgsmacht zijn opgebloeid weer verwelken. Nu de Koude Oorlog als argument voor het handhaven van een krijgsmacht van enige omvang is weggefallen en de legitimiteit en de steun van de bevolking vooral moeten komen van de ongelijkheid vredebestichtend in de wereld op te treden, moet die Nederlandse inbreng ook zichtbaar van betekenis zijn.

Men kan de stelling verdedigen dat, naarmate er meer op defensie wordt bezuinigd en de zin en effectiviteit van de krijgsmacht derhalve meer wor-

den betwijfeld, de druk toeneemt om nog verder te bezuinigen.

Ook los van dergelijke bezuinigingen valt te verwachten – en dat is het tweede punt – dat die steun voor VN-activiteiten toch al onder druk komt te staan. Dat heeft te maken met de reeds aangesproken geringe effectiviteit van de grote VN-optredens waarbij Nederland op dit moment is betrokken: Cambodja en Joegoslavië. In Cambodja laten de Rode Khmer de VN-troepen eenvoudigweg niet doen wat ze hadden toegezegd en de Veiligheidsraad is niet bereid tot een mandaat waarbij geweld kan worden gebruikt, nog afgezien van de vraag of de voor de VN-macht troepen leverende landen dat zouden willen. In Joegoslavië zijn de militairen van Unprofor tot niet veel meer in staat dan het verlenen van humanitaire hulp. Dat is heel belangrijk, maar met elke op tv getoonde gevolgen van een massaslachting zwelt uiteraard de vraag aan waarom ze daar zitten. De oorlog beëindigen doen ze niet, de Servische aanvallen zijn van het begin af aan gewoon doorgegaan.

Nu is de terughoudendheid tegenover een harder militair optreden in het gebied van het voormalige Joegoslavië moeilijk verklaarbaar en nauwelijks uitlegbaar. Moord, verkrachting, etnische zuivering, waarom maakt het Westen er geen einde aan? Vragen niet alleen de slachtoffers in Bosnië, maar ook vele gewone mensen in Nederland. Dit aspect kan nog belemmerend werken voor het verkrijgen van verdere steun bij publiek en parlement voor troepeninzet. Bij voorgaande VN-acties, Unifil in Libanon bv., heeft zich een zelfde ontwikkeling voorgedaan. Daarvan kon echter altijd nog worden gezegd, dat een werkelijke *peace-enforcement* was uitgesloten als gevolg van de patstelling door de Koude Oorlog. Nu die Koude Oorlog is weggevalen, blijkt tot nu toe een militaire vredesafdwingende operatie alleen mogelijk in een situatie van agressie van de ene staat tegen de andere; zoals van Irak tegen Koeweit. In situaties zoals met Joegoslavië is er praktisch niets veranderd aan de mogelijkheden het mandaat van VN-troepen verder te doen gaan dan vredeshandhaving. Die wetenschap zal uiteindelijk terugslaan op de positieve houding tegenover VN-acties *überhaupt*. Wat dit betreft staat Nederland in maart voor een test; dan loopt namelijk het mandaat voor Unprofor in Joegoslavië af. Wij praten hier niet over een theoretische zaak: wat Unifil betreft, viel na een zes jaren durende

deelname (1979/85) aan een frustrerende vredesactie de steun in Nederland grotendeels weg. De formele redenen voor de terugtrekking waren dat in de Haagse visie het mandaat voor de VN-vredesmacht niet kon worden uitgevoerd en er werd gevreesd voor de veiligheid van de militairen. Opvallend is dat hoewel er nog altijd bijna 6000 man troepen in het kader van Unifil in Libanon zitten dit in Nederland volledig wordt doodgezwegen.

Een derde en laatste element dat Nederlandse deelneming aan VN-acties verder kan bedreigen, is de weinig spontane bereidheid van de militairen zelf om eraan deel te nemen. De Vereniging van Dienstplichtige Militairen blijft sceptisch tegenover elke vorm van uitzending van dienstplichtigen. Als wij over de toekomst van de krijgsmacht praten is dat minder van belang, nu wij weten dat de dienstplicht, althans de opkomstplicht, wordt afgeschaft. Wel van belang is bv. dat een delegatie van het Centraal Georganiseerd Overleg Militairen onlangs na een onderzoek in Joegoslavië zeer bezorgd was over de risico's die beroepsmilitairen bij de VN-actie lopen. Ze vonden het allemaal maar zeer gevaarlijk, in sommige gebieden zelfs onverantwoordelijk. Welke consequenties dat ook heeft, het is in elk geval duidelijk dat van de zijde van de militairen zelf het enthousiasme om aan VN-acties deel te nemen, ook na afloop van de Koude Oorlog, niet is gegroeid. Het ligt voor de hand dat de bereidheid verder zal afnemen naarmate die inzet als minder zinvol wordt ervaren.

Pessimistische prognose

De bange vraag komt op of Nederland wel de politieke wil en de stamina heeft om aan frustrerende en riskante VN-vredes- en crisisbeheersingsacties deel te nemen, die veel uithoudingsvermogen vragen doordat de vredesdoelstelling mogelijk pas op zeer lange termijn kan worden gerealiseerd. Voor werkelijk vredesafdwingende acties, in Joegoslavië, in Cambodja of in Somalië, die wat betreft de doelstelling minder frustrerend zouden kunnen zijn, bestaat evenmin een politieke meerderheid.

Dat, gecombineerd met de andere hierboven genoemde elementen, leidt eveneens tot een nogal pessimistische prognose over de toekomst van de Nederlandse krijgsmacht. De suggestie, o.a. vanuit het parlement, is dat de geherstructureerde krijgsmacht straks weliswaar sterk is verkleind, maar dat

daartegenover staat dat zij dan is „gevrijwaard van extra bezuinigingen” (een citaat van het CDA-Tweede-Kamerlid Hillen) en dus als het ware weet waar zij aan toe is. De ervaring leert dat die uitspraak met grote scepsis dient te worden gezien. Door gebruik van het woordje „extra” doet het Ka-

merlid dat trouwens zelf al. De steeds verder slinkende krijgsmacht zal uiteindelijk imploderen bij gebrek aan middelen en steun en worden gereduceerd tot een soort ME op rupsbanden die, in tegenstelling tot de gewone ME, bij VN-inzet de „krakers” nog niet eens uit het pand mag slaan.

De gevolgen van een nieuwe krijgsmacht voor kwalitatieve aspecten van het personeelsbeleid

Op verzoek van de Nederlandse Officieren Vereniging publiceren wij de volgende oproep.

De NOV stelt voor 1994 weer een bedrag van f 1500 beschikbaar voor een publicistische prestatie die de doelstellingen van de Nederlandse Officieren Vereniging bestrijkt.

Gekozen is het in de kop vermelde thema, omdat immers sinds kort de politiek-strategische verhoudingen in Europa drastisch zijn gewijzigd. Het hoofdstuk van de Koude Oorlog is afgesloten, maar toch is de wereld er niet veiliger op geworden. Integendeel zelfs, nationalistische en separatistische bewegingen zullen voortdurend uiterst instabiele situaties veroorzaken en ook de opkomst van zwaar overbepalende regionale (groot)machten in de Derde Wereld vormt een bedreiging voor de mondiale veiligheid. Kortom, de omgeving van de defensieorganisatie is aanzienlijk dynamischer, maar daardoor ook moeilijker voorspelbaar geworden.

Dat betekent ook dat de krijgsmacht steeds meer het accent zal gaan leggen op het optreden in crisissituaties, op *out-of-area*-optreden en op vredesoperaties. Vanzelfsprekend zal dit ook op personeelsgebied grote gevolgen hebben. De „nieuwe” krijgsmacht zal immers andere eisen stellen aan het personeel. Men kan daarbij bv. denken aan uiteenlopende aspecten zoals beroepsmotivatie, contractduur of noodzakelijke opleidingen.

In aanmerking komen artikelen die gemeld onderwerp behandelen. De door de NOV ingestelde Commissie NOV-Publiciteitsprijs is reeds met haar werkzaamheden begonnen. Zij hanteert, evenals in voorgaande jaren, de volgende beoordelingscriteria:

- de oorspronkelijke publikatie moet in de Nederlandse taal zijn gesteld;
- het artikel moet bezinning op het officiersberoep mogelijk maken;
- het moet een voorlichtende werking hebben;
- het artikel moet zijn verschenen in het tijdvak 1 mei 1992 - 1 mei 1994 in een dagblad of periodiek.

De commissie NOV-Publiciteitsprijs roept de lezers, auteurs resp. aspirant-auteurs op, artikelen die aan deze criteria voldoen, in te zenden aan het secretariaat van de NOV, Wassenaarseweg 2c, 2596 CH Den Haag.

H. Vos

lid van de Tweede Kamer voor de PvdA

Nieuwe instabiliteiten, nieuwe prioriteiten

De Nederlandse krijgsmacht en crisisbeheersing

In het voorjaar van 1991 verscheen de Defensienota waarin, in het licht van de veranderde veiligheids situatie in Europa, plannen werden gepresenteerd voor de verkleining en herstructurering van de Nederlandse krijgsmacht. Sindsdien is het vredes- en veiligheidsvraagstuk radicaal van karakter veranderd, wat ook aanleiding is geweest voor een actualisering van de plannen in de vorm van een prioriteitennota. De ontmanteling van het communistische rijk heeft immers omwentelingen in gang gezet die het denken over de internationale ordening in een ander licht hebben gebracht. Etnische en nationaliteitsvraagstukken hebben Europa midden in een proces gebracht van politieke en geografische herschikking die de politieke kaart van het continent fundamenteel aan het veranderen is. Daarnaast zijn buiten ons continent talloze brandhaarden ontstaan als gevolg van rivaliteiten die voordien dankzij de Koude-Oorlog-ordening in een bevroren toestand konden worden gehouden. Kortom: nieuwe instabiliteiten die om een nieuw veiligheidsbeleid vragen, zowel in Europees als in mondiaal kader.

Een Europees veiligheidsbeleid, los van het slepende debat over de functie en de competenties van de verschillende veiligheidsorganisaties, kan alleen effectief zijn wanneer het is gerelateerd aan de beoogde stabilisering in Midden- en Oosteuropa. Onze inspanningen dienen dan ook te zijn gericht op de succesvolle transformatie van die landen in democratische samenlevingen en economisch interdependente staten. Hiervoor zal in belangrijke mate een beroep moeten worden gedaan op de budgetten voor (oud) defensiebeleid.

Tegelijkertijd kunnen wij constateren dat de rol van de Verenigde Naties in de internationale politiek aanzienlijk is toegenomen. De volkerenorganisatie bezit momenteel echter onvoldoende armslag om adequaat in te spelen op de eisen van de embryo-

nale wereldorde. Behalve met beperkingen van financiële aard worden de VN bovendien geconfronteerd met het ontbreken van voldoende militaire capaciteit om uitvoering te geven aan een mondiaal vredes- en veiligheidsbeleid. Als wij rekening houden met het feit dat er in de toekomst in steeds grotere mate een beroep op de VN zal worden gedaan, dan is het ook imperatief gehoor te geven aan de oproep van haar secretaris-generaal om de capaciteit ter beschikking te stellen, die noodzakelijk is om tijdig in te spelen op eventuele crisissituaties. In zijn rapport *An Agenda for Peace* erkent Boutros Ghali dat een permanente VN-macht, een staand VN-leger, vooralsnog een politieke wensdroom blijft. Desalniettemin wordt hierin, evenals in het advies dat recentelijk door de Adviesraad Vrede en Veiligheid is uitgebracht, aangedrongen op de vorming van een goed bewapende en snel inzetbare VN-strijdmacht, die preventief zou kunnen optreden conform hoofdstuk VII van het VN-handvest. Daarmee zou de snelheid van handelen van de Veiligheidsraad kunnen worden verhoogd, teneinde optreden in een vroeg stadium, en niet achteraf zoals bij vredeshandhavende acties, te kunnen garanderen. Dit zou kunnen worden gerealiseerd op basis van artikel 43 van het Handvest, dat o.m. bepaalt dat alle lidstaten overeenkomsten met de Veiligheidsraad sluiten, waarin zij zich verplichten materieel en manschappen op afroep ter beschikking te stellen. Op korte termijn zouden alle EG-lidstaten de bereidheid moeten tonen dergelijke *standby-offers* aan de VN te doen, en daarmee de volkerenorganisatie de mogelijkheid in handen geven over voldoende eenheden en materieel te beschikken voor zowel vredesoperaties als dwangacties. Nederland zou hier het voortouw kunnen nemen door op een versnelde wijze de herstructurering van de krijgsmacht voor dit soort operaties te realiseren.

Een grotere bijdrage van ons defensieapparaat aan

het crisismanagementstelsel van de VN heeft uiteraard financiële consequenties, hetgeen ogenschijnlijk niet valt te verenigen met de wens het zg. vredesdividend te gebruiken voor de sociale en economische stabilisering van Midden- en Oosteuropa. Een grotere mate van participatie in internationale verbanden voor vredeshandhavende acties kan echter niet worden losgekoppeld van de al in gang gezette herstructurering van de krijgsmacht. Zo zal in het geval van de Koninklijke landmacht de gehele structuur snel moeten worden herzien, om een einde te maken aan de bestaande discrepantie tussen enerzijds een relatief omvangrijke organisatie en anderzijds de beperkingen die worden ondervonden wanneer het om de werkelijke inzet van eenheden gaat. Bepalend hiervoor zullen, zoals minister Ter Beek al eerder heeft vastgesteld, de vereisten van de VN dienen te zijn die, meer dan welke andere internationale organisatie ook, de legitimiteit geniet om op een actieve manier in te spelen op crisissituaties. Eenheden die voor deze taken beschikbaar worden gehouden kunnen tegelijkertijd deel uitmaken van de contingenten die als levensverzekering voor de Europese veiligheid gelden. Een herstructurering op deze wijze zou op den duur ook financiële ruimte kunnen creëren voor maatregelen van preventieve aard. Een hoogwaardige militaire bijdrage aan het crisismanagementstelsel staat immers niet los van de noodzaak parallelle (preventieve) stappen te nemen in de sfeer van de sociale en economische opbouw van ontwrichte samenlevingen.

De Nederlandse krijgsmacht

Nederland kan in internationaal verband een substantiële bijdrage leveren, mits wij afstand nemen van de anachronistische behoefte aan volledig uitgeruste land-, zee- en luchtmacht. In de nieuwe scenario's zal onze inspanning op defensiegebied zich moeten toelagen op elementen als crisisbeheersing en vredesoperaties, waarin voor omvangrijke verdedigingstelsels met zwaar gepantserde legerkorpsen immers geen rol meer is. In dat licht dient de krijgsmacht veel meer een flexibele organisatie te worden met een dito structuur en een sterk interservicekarakter, waarin alle krijgsmacht-delen beschikbaar worden gehouden voor VN-acties.

In de Defensienota wordt uitgegaan van 1996 als

het jaar waarin Nederland de beschikking zal hebben over drie gespecialiseerde eenheden voor crisisbeheersing en vredesoperaties. Deze herstructurering zou al op korte termijn kunnen plaatsvinden.

Zowel voor de Koninklijke marine met haar Korps Mariniers als voor de zg. *Composite Wing* van de Koninklijke luchtmacht betekent de voorziene herstructurering aanpassing van reeds bestaande capaciteit. In het geval van de Koninklijke landmacht is voorzien in de vorming van de luchtmobiele brigade, hetgeen gepaard dient te gaan met verdere reducties van de hoofdmacht. Daaraan gekoppeld is de vraag aan de orde of men niet op korte termijn zou moeten overgaan tot de opheffing van de omvangrijke legerkorpsorganisatie en de keuze voor een op de nieuwe taken toegesneden systeem van legervorming. De verhouding tussen parate en mobilisabele strijdkrachten zal in belangrijke mate moeten worden bijgesteld. Handhaving van de dienstplicht in de huidige vorm is immers direct verbonden met de behoefte aan relatief grote mobilisabele contingenten voor de zg. *main defence forces*. Als Nederland zich profileert als toeleveraar van gespecialiseerde eenheden voor een Atlantische-, Europese-, of mondiale-interventieleger dan dient afstand te worden genomen van de pretentie dat wij ook grote contingenten in stand moeten houden voor zwaardere eenheden. Voor de verdediging van het NAVO-verdragsgebied – de primaire taak van de *main defence forces* – kunnen, mocht dat nodig blijken, reserves worden opgeroepen. Daarbij geldt immers, anders dan voor vredesoperaties waar flexibiliteit en snelheid allesbepalend zijn, de benodigde – in de huidige veiligheidssituatie sterk verlengde – waarschuwingstijd als parameter. De keuze voor een (kleiner) sterk geprofessionaliseerd leger heeft eveneens te maken met de eisen van flexibiliteit en operationaliteit die aan een post-Koude-Oorlogkrijgsmacht worden gesteld. Een voorbeeld daarvan is de luchtmobiele brigade, die uitsluitend wordt gevuld met vrijwilligers, hetgeen ook correspondeert met de taken die voor onze krijgsmacht in het verschiet liggen. Wijziging van de dienstplicht, of stoppen met dienstplichtigen onder de wapenen te roepen, zal uiteraard op een zorgvuldige wijze moeten worden gerealiseerd en met inachtneming van de waarschuwingen die de commissie Meijer heeft geuit.

Uitgaande van de keuze voor het beschikbaar hou-

den van alle krijgsmachtdelen voor VN-operaties dient bovendien in plaats van de bestaande aparte staven per krijgsmachtdeel één centrale coördinatiecommando te worden ingesteld. De huidige Defensiestaf zou moeten worden omgevormd tot een interservice crisisbeheersingsstaf die, analoog aan de Franse *Force d'action rapide*, verantwoordelijk zou zijn voor planning, organisatie, coördinatie en bevelvoering van de operationele eenheden. Er zal immers, zoals de Golfcrisis heeft aangetoond, in gevallen van crisis steeds sprake zijn van samenbundeling van militaire kracht, waarbij telkens opnieuw, zowel nationaal als internationaal, moet worden bezien welke eenheden en materieel nodig zijn.

Koninklijke landmacht

Veel meer dan in het verleden is nu de noodzaak aanwezig een einde te maken aan de overaccentuering van kwantificaties van militaire capaciteit. Niet de hoeveelheid, maar de werkelijke inzetbaarheid van middelen en mankracht moet bepalend zijn voor de kwaliteit van onze krijgsmacht. In dit opzicht ligt voor de hand de capaciteit die is toegesneden op VN-operaties te verruimen, mits dat gepaard gaat met ingrijpende reducties van onderdelen waarvan nu al vaststaat dat ze niet geschikt zijn voor de uitvoering van de taken die voor de toekomst in het verschiet liggen. Zo zal voor wat betreft de landmacht afstand moeten worden genomen van het belang dat tot nu toe is gehecht aan het in stand houden van grote reserves voor de *main defence forces*. Berustend op de NAVO-conceptie van de mobiele contra-concentratie (een verdedigingsconceptie, gebaseerd op de mogelijkheid van een grootscheepse aanval op de Noordduitse laagvlakte) is de integrale structuur van de landmacht nog steeds in belangrijke mate afgestemd op defensief optreden met relatief grote aantallen parate en mobilisabele eenheden. Met als kerntaken crisisbeheersing en vredesoperaties zou deze structuur (en van ondersteunende onderdelen van de marine en de luchtmacht) primair moeten worden gericht op de operationele inzetbaarheid van mobiele, lichte eenheden zoals de luchtmobiele brigade. De inzet van militaire middelen zal in de huidige veiligheidssituatie immers niet meer plaatsvinden als antwoord op een externe dreiging, maar in eerste instantie op verzoek van internationale organisaties.

Meer dan ooit tevoren vormen militaire voorbereidingstijd en effectieve politieke besluitvorming de bepalende randvoorwaarden voor de snelle inzetbaarheid van eenheden in multinationale verbanden. Anderzijds impliceert de paradox van de multinationaliteit, zoals Siccama dat onlangs heeft genoemd, dat onze bijdragen aan verschillende internationale verbanden een grote mate van zelfstandigheid zullen vergen, willen wij niet iedere keer afhankelijk zijn van andere, van geval tot geval verschillende, bondgenoten. Het garanderen van deze zelfstandigheid, wat in het geval van de luchtmobiele brigade neerkomt op een investering in de orde van f 6 miljard, kan derhalve niet plaatsvinden zonder het mes te zetten in andere onderdelen van de landmacht. Onderdelen die hun reden van bestaan vonden in de oude Oost-Westconfrontatie.

In de Defensienota 1991 wordt terecht vastgesteld dat de herstructurering van de krijgsmacht voornamelijk voor de Koninklijke landmacht ingrijpende veranderingen betekent. In de plannen is voorzien in een inkrimping van het personeel met ruim 17% in de periode tot 1995, met een additionele vermindering van ongeveer 18% voor het jaar 2000. Op materieelgebied wordt o.a. voorzien in een halvering van het aantal tanks en een vermindering met ongeveer 40% van de hoeveelheid infanteriegevechtsvoertuigen. Het parate deel wordt aanzienlijk gereduceerd; in plaats van drie divisies blijven er twee over en het aantal brigades wordt teruggebracht van elf naar zeven.

In het licht van de eerder geuite wens een substantiële bijdrage te leveren aan internationale crisisbeheersing is het echter wenselijk, meer dan tot nu toe, prioriteit te geven aan snel inzetbare eenheden. In de rede ligt dan ook een accentverschuiving van zwaar naar licht, van grootschalig mobilisabel naar kleinschalig paraat. Analoog aan de omvorming van de in Duitsland gelegerde pantserbrigade tot een lichte brigade, zou op korte termijn een additionele lichte brigade kunnen worden gevormd. Beide brigades, bestaande uit uitsluitend beroepskrachten, kunnen als beveiligende eenheden worden ingezet voor beveiligings-, bewakings- en verkenningstaken. Door hun aard (licht, snel en mobiel) zijn grondgebonden verkenningseenheden uitermate geschikt voor taken in het kader van crisisbeheersing en humanitaire hulpverlening, en kunnen als

zelfstandige eenheden in internationaal verband worden ingebracht. Daarnaast zouden twee volledige mobilisabele pantserinfanteriebrigades kunnen worden gehandhaafd voor de eventualiteit van een conflict waaraan zwaardere eenheden te pas komen.

Koninklijke marine

Aan maritieme middelen wordt door hun grote flexibiliteit en mobiliteit terecht een belangrijke rol toegekend in vredesoperaties en crisismanagement. Oppervlakteschepen zijn daarvoor het geschiktste middel, zowel in nationale als internationale vlootverbanden. De Defensienota gaf aan dat vredesoperaties en de crisisbeheersing belangrijker zijn geworden, zonder dat echter daarbij conclusies werden getrokken ten aanzien van de maritieme NAVO-strategie. Dat vindt ook zijn vertaling in de samenstelling van twee grotere taakgroepen die, weliswaar flexibel, nog steeds is gebaseerd op de beveiliging van de transatlantische verbindingslijnen. Onderzeebootbestrijding blijft daardoor een centrale plaats innemen in de huidige operationele conceptie, alhoewel nu al kan worden vastgesteld dat een grootschalig maritiem conflict in Europa niet meer waarschijnlijk is. In dat licht zou men kunnen kiezen voor het afstoten van de onderzeebootbestrijdingstaak, waarvoor met name onderzeeërs, maritieme patrouillevliegtuigen en helikopters operationeel worden gehouden. Dat zou uiteraard consequenties hebben voor het voortbestaan (in de huidige vorm) van zowel de Onderzeedienst als de Marine Luchtvaartdienst, hetgeen nadere bestudering zou vergen. Ten aanzien van de dertien vliegtuigen van het type P3C Orion kan o.a. worden overwogen deze te ontdoen van hun onderzeebootbestrijdingsapparatuur en te voorzien van waarnemingssensoren voor vredesoperaties en monitoring van wapenbeheersingsakkoorden.

Bij de versterking van de capaciteit voor vredesoperaties speelt uiteraard de uitbreiding van marinierseenheden een belangrijke rol. Het Korps Mariniers bestaat momenteel uit vier bataljons – één daarvan mobilisabel en één met een klein-verlofcomponent – als manoeuvre-elementen, en twee gedeeltelijk parate bataljons, een gevechtssteunbataljon en een logistiek bataljon. In Cambodja bevinden zich op dit moment 760 mariniers, wat gezien de eisen van aflossing het maximum is dat men van

de bestaande capaciteit kan inzetten. Dit korps zou tot volledige parate sterkte kunnen worden gebracht en als geheel beschikbaar worden gesteld voor VN-operaties.

Koninklijke luchtmacht

Luchtstrijdkrachten vormen net als oppervlakteschepen een doeltreffend instrument t.b.v. crisisbeheersing en vredesoperaties. De geplande aanschaf van additionele luchttransportcapaciteit is dan ook een belangrijke stap. De Koninklijke luchtmacht kan daarnaast bijdragen leveren voor de bewaking van het luchtruim en luchtverkenning. Een belangrijke rol is hier weggelegd voor jachtvliegtuigen. Discussabel is echter of het nog steeds noodzakelijk is 144 operationele F16's, onderverdeeld in acht squadrons, aan de NAVO ter beschikking te stellen nu de Koude Oorlog tot het verleden behoort. Drie squadrons worden volgens planning in 1996 ondergebracht in een *Composite Wing*, die als de Nederlandse bijdrage geldt aan de *reaction forces* van het bondgenootschap. Behalve uit jachtvliegtuigen wordt deze eenheid samengesteld uit twee squadrons Patriot/Hawk geleide wapens en twee KC-10 tankers. De bijdrage aan de NAVO zou tot deze eenheid kunnen worden beperkt. In het kader van crisisbeheersing en vredesoperaties zou bovendien prioriteit moeten worden gegeven aan het op peil brengen en verbeteren van de verkenningapparatuur. Hiervoor zou een van de resterende squadrons kunnen worden omgevormd tot een tweede verkenningseenheid naast de al bestaande.

Tot slot

De uitvoering van de hierboven in het kort geschetste aanpassingen van onze krijgsmacht vergt een herstructurering die veel verder gaat dan hetgeen in de Defensienota is gepresenteerd. De klassieke dreiging vanuit Oost-Europa is echter volledig verdwenen en daarmee ook de legitimatie van daarop toegesneden militaire middelen. Bovendien is de rol van de VN in de internationale verhoudingen aanzienlijk toegenomen.

De volkerenorganisatie is thans de eerst aangewezen om antwoorden te geven op mondiale vraagstukken van vrede en veiligheid. Dat zal ook bepalend zijn voor de toekomst van ons defensieapparaat.

Controlling the development and spread of military technology

Lessons from the past and challenges for the 1990's, o.r.v. H.G. Brauch, H.J. van der Graaf, J. Grin en W.A. Smit, 406 blz. Uitg.: VU University Press, Amsterdam, 1992. Prijs: f 69,50.

ISBN: 90.5383.103.7

Deze uitgave bevat de voordrachten, gepresenteerd tijdens de 7e AFES-PRESS/INSTEAD-conferentie over „Controlling the development and spread of military technology” in 1991. Het 1e deel (4 hoofdstukken) handelt over politieke en technische aspecten. Deel 2 (6 hfdst.) stelt de controle van militair onderzoek (*research and development*) aan de orde. Deel 3 (3 hfdst.) handelt over de effectiviteit van vigerende controlesystemen als het gaat om technologie die voor meer dan één doel kan worden aangewend. Deel 4 (6 hfdst.) gaat in op de industrie en de toepassing van controle op chemische en biologische wapens. In deel 5 (4 hfdst.) wordt het internationale systeem voor de controle op de export van conventionele wapens gezien. Deel 6 (3 hfdst.) is gewijd aan zuidelijke perspectieven m.b.t. verticale en horizontale proliferatie. Deel 7 bevat een afrondende beschouwing in de vorm van het zg. „Mosbach memorandum”. Het boek wordt gecombineerd door een lijst van gebruikte afkortingen, een bibliografie en een lijst van illustraties, tabellen en overzichten. Per hoofdstuk is een duidelijk overzicht van noten opgenomen.

Zowel de organiserende instituten,

AFES-PRESS (AG Friedensforschung und europäische Sicherheitspolitik – Peace research and European security) en INSTEAD (Interuniversity network for studies on technology assessment in defense), als de individuele auteurs staan garant voor hoogwaardige bijdragen op een uiterst complex probleemgebied. Op basis van de diverse bijdragen van in totaal 36 scribenten omvat het genoemde „Mosbach memorandum” de bevindingen en aanbevelingen t.a.v. de wijze waarop in de jaren '90 tot verdere ontwapening zou kunnen worden gekomen. Voor iedereen die beleidsmatig is betrokken bij proliferatie en/of ontwapening is deze publikatie onmisbaar; voor iedereen die in deze onderwerpen is geïnteresseerd biedt deze publikatie in compacte vorm een schat aan informatie. J. M. J. BOSCH, kol cav

Volk voor Indië

De werving van Europese militairen voor de Nederlandse koloniale dienst 1814-1909, door M. Bossenbroek, 399 blz., geïll. Uitg.: Van Soeren & Co, Amsterdam, 1992. Prijs: f 65,-. ISBN: 90.6881.022.7

Vijf jaren nadat Nederlands-Indië capituleerde voor de Japanse legers besluit dit historische proefschrift met de conclusie: *...dat een klein land, om als koloniale mogendheid te overleven, op zijn tijd groot moest zijn.*

Deze studie gaat in op de vraag hoe Nederland het klaarspeelde voldoende „volk voor Indië” te rekruteren om te voldoen aan de onverzadigbare behoefte aan mankracht om de pretenties van koloniale macht waar te maken. De ontplooiing tot gevestigde koloniale macht wordt beschreven als samenspel van *means and motives*, middelen en doelen. Militair personeel heeft in deze benadering de betekenis van een *living tool of empire* en is daardoor van doorslaggevend belang. De vraagstelling richt zich op de determinanten, het verloop en de consequenties van de koloniale werving. De studie beslaat de periode vanaf 1814, het jaar van teruggave door Enge-

land van overzeese bezettingen aan het Koninkrijk der Nederlanden, tot 1909, het jaar waarin Van Heutz zijn ambtsperiode afsloot en de onderwerping van de Indische archipel was voltooid.

In 1814 was het Nederlandse gezag in Indië beperkt tot een losse verzameling handelsvestigingen. Het samensmeden tot een samenhangend en bestuurlijk gecontroleerd imperium vereiste opbouw en instandhouding van een koloniale strijdmacht. Het op getalsterkte houden daarvan alsmede het waarborgen van zelfs maar een minimaal aanvaardbare kwaliteit bleek voor de wervingsfunctionarissen een niet aflattende krachttoer. In de eerste plaats was daar het probleem van het kleine inwonertal van Nederland, zeker na de afscheiding van België in 1830. Daarbij kwam dat de werving voor het koloniale leger moest concurreren met de eveneens aanzienlijke wervingsbehoeften van de kadermilitielandmacht in het vaderland en de marine. De werving was in handen van het ministerie van oorlog dat ernaar streefde de vulling van landmacht en marine prioriteit te geven boven die van het koloniale leger dat onder het ministerie van koloniën ressorteerde.

Uitzonderingen daargelaten bestonden in de Nederlandse samenleving aanzienlijke weerstanden tegen de positie van militair. Dat werd bevestigd door het lotings- en remplaçantensysteem voor de militiedienst dat in de hand werkte dat die dienst werd verricht door paupers en ontspoorden. Werving voor vrijwillige dienst in de koloniën sloeg dan ook slechts enigszins aan bij het stedelijke proletariaat. Bezien wij het over de gehele beschreven periode dan werd het grootste deel van de vrijwilligers geworven uit het Nederlandse kadermilitieleger (36%). Rechtstreeks uit de burgerij afkomstig was 18%, op jaarbasis slechts 339 man! De overigen vormden een allegaartje van gestrafte militairen uit strafbataljons, een handjevol miliciens en contractverlengers van het koloniale leger en geworvenen via de Koloniale Reserve. Dat was een in Harderwijk gevestigd wervingsdepot. Het allooi van de geworvenen was van uitzon-

derlijk laag niveau. Dat was zo mogelijk nog meer het geval met het aanzienlijke aantal buitenlanders, in totaal 28% van de totale sterkte, dat noodgedwongen in dienst moest worden genomen. Behalve „legaal” geworven burgers, met name uit Duitsland en België, die tot het arbeidsmarktoverschot hoorden, was er ook een niet onaanzienlijk aantal uit vreemde krijgsmacht ontslagen militairen en deserteurs.

Topperiodes van werving vormden de periode van de Java-oorlog (1825/30) en de Atjeh-oorlog van 1873/99. De Lombokexpeditie van 1894 leidden zelfs bij uitzondering tot een nationale euforie.

Een belangrijke wending in het wervingsbeleid was een gevolg van het met succes inzetten van het Korps Marechaussee in Atjeh. Dat bestond voor een belangrijk deel uit inheemse militairen. Niet alleen maakte de marechaussetactiek school in de gehele archipel, ook het inheemse personeelselement nam rond 1900 aanzienlijk toe. In het eerste decennium van de 20e eeuw bestond het Europese element nog maar uit ongeveer 35%.

In deze studie is in totaal 34 tabellen en 8 bijlagen een enorme hoeveelheid cijfermateriaal geordend en gepresenteerd. De cijferreeksen vervullen een passende ondersteunende functie. De beschrijving en analyse van feiten en de processen staan op de voorgrond. De schrijfstijl is bijzonder levendig en leesbaar. Door de geschiedschrijving verweven wordt het wel en wee verteld van Harderwijk, het streng Protestantse stadje op de Veluwe dat bijna een eeuw heeft geleefd in een beklemmende symbiose met het koloniale depot dat de bijnaam kreeg van het „goot-gat van Europa”. Schr. noemt dat met recht „een boosaardig sociologisch experiment”. Iets oudere lezers zullen ook met vertedering worden herinnerd aan de wijze waarop Van Dijk, de goede molenaar, Dik Trom ervan weerhield dienst te nemen in...

dat verre vreemde land, waar wreede vijanden en nog wreedere koorts en menigeen een vroegen dood deden vinden.

drs. Ch. F. TURPLIJN, kol mpsd

Atlantikwall in Zee-land en Vlaanderen

door H. Sakkers en J.N. Houterman, 317 blz., geill.; met (apart verkrijgbare) bijlage, 68 blz. (tab. en 3 krtn). Uitg.: auteurs, Middelburg, 1990. Prijs: f 54,95; bijl. f 12,50. ISBN: 90.9003.302.5

Over de Duitse kustverdediging in de Tweede Wereldoorlog zijn in de loop der jaren diverse boeken verschenen waarbij vaak het accent lag op een bouwtechnische inventarisatie van de verschillende verdedigingswerken. Sakkers en Houterman hebben voor hun boek een bredere opzet nagestreefd door e.e.a. ook in een meer historisch perspectief te plaatsen. Het geografische gebied waartoe men zich heeft beperkt, biedt daartoe alle mogelijkheden omdat in deze sector de verschillende kustbatterijen concreet een actieve rol hebben gespeeld in een gepland scenario: het ontzeggen van de toegang naar de havens van Antwerpen. Zoals bekend kon deze haven pas in de tweede helft van november '44 operationeel worden, hoewel de stad zelf al op 4 september bevrijd was.

Het boek bestaat uit twee gedeelten: de opbouw van de kustverdediging rond de Westerscheldemond en de feitelijke strijd, waarbij het accent ligt op de Duitse kant.

De organisatie, de opgetreden problemen en het uiteindelijke bouwresultaat van verschillende stellingen en batterijen worden in het eerste gedeelte vaak gedetailleerd beschreven. Veel informatie dienaangaande wordt ook geleverd in de vorm van situatieschetsen, organisatietabellen en indelingsoverzichten van het belangrijkste materiaal (geschut en radars). De vele Duitse foto's, genomen veelal in de besproken sector tijdens de opbouwfase, zijn daarbij zeer illustratief, evenals de vele bouwtechnische gegevens.

Het tweede deel kan minder overtuigen. Te veel is getracht zoveel mogelijk informatie van Duitse zijde te publiceren. Vaak gaat het daarbij om bewerkte Duitse (marine)sitrapen, doorspekt met germanismen. Omdat

deze documenten veel detailinformatie geven over zaken die niet direct zijn gerelateerd aan de feitelijke gevechtsacties, gecombineerd met een rubricering van deze sitrapen naar lokatie of krijgsmachtdeel (marine), ontstaat daardoor voor de lezer het probleem een rode draad te volgen van de Duitse reacties op het geallieerde optreden, vooral voor de gevechten op Zuid-Beveland en Walcheren. Soms blijven in de tekst bepaalde belangrijke zaken sterk onderbelicht, zoals het uiteindelijke rendement van de Duitse evacuatie van het 15e Leger over de Westerschelde (sept. '44). Gelukkig is veel gebruik gemaakt van subtitels, zodat het tweede deel goed bruikbaar is voor ingewijden om meer kennis te vergaren over bepaalde aspecten, gerelateerd aan het Duitse optreden rond de Westerscheldemonding. Een voorbeeld daarvan is het beeld dat wordt geschetst van het inzetbaar houden van verschillende (marine)batterijen onder inwerking van vijandelijk vuur.

Resumerend: dit boek en de bijlage geven een welkom aanvullend beeld, zowel voor geïnteresseerden in de Atlantikwall als voor degenen die voorkennis hebben van de strijd rond de Westerscheldemonding (bv. via „De 85 dagen” van Thompson) en die meer details zouden willen kennen over de Duitse kant. Gegeven het feit dat een foto-afdruk uit een krijgsgeschiedkundig archief ca. f 5,- kost, is de prijs van deze paperback vol foto's alleszins acceptabel.

ir. J. VAN DIJKE, kol ts

Command performance

The neglected dimension of European security, door P. B. Stares, 240 blz. Uitg.: The Brookings Institute, Washington/DC, 1991. Prijs: \$ 29,95. ISBN: 0.8157.8112.1

In het recente Golf-conflict is C³I een doorslaggevende factor gebleken voor de overwinning van de coalitie-strijdkrachten. Door een enorme voorsprong op Irak op het gebied van de *command-and-control* structuur en de *intelligence*-organisatie werden binnen korte tijd de ogen en

vervolgens het zenuwcentrum van Saddams strijdmacht gescheiden van de vuisten: de grondtroepen. Door het winnen van de sensoroorlog kwam de coalitie binnen de *loop*; de besluitvormingscyclus van Irak, waardoor het initiatief nooit uit handen hoefde te worden gegeven.

Dit recente voorbeeld kunnen wij scharen in de rij andere uit de krijgsgeschiedenis, zoals de Duitse inval in Frankrijk in 1940, de Slag om Engeland en de Slag om Midway. Deze laatste drie worden door de auteur, *senior fellow* van het bekende Brookings Institute, aangegrepen om het belang van een adequate C²- en C³I-structuur te illustreren en de lacune binnen de NAVO op dit gebied onder de aandacht te brengen. Die lacune, zo betoogt hij in de introductie, heeft een aantal oorzaken. Ten eerste heeft de traditionele wijze van analyse van veldslagen het C³I-aspect verwaarloosd. In tegenstelling tot kwantificeerbare wapensystemen (tanks, vliegtuigen) betreft de wijze van commandovoering een complex raakvlak van technologie, organisatie- en menselijk gedrag en laat zich derhalve moeilijk vanuit één dimensie belichten. Een andere oorzaak van de verwaarlozing is het complexe politieke karakter van de NAVO waarin de besluitvorming over vele (regerings)schijven loopt en daarmee het nemen van beslissingen in crisistijd bemoeilijkt. Voorts bestaat er een zekere aarzeling bij de NAVO deze achilleshiel al te veel bloot te leggen. Zijn eerste stelling is dat een dergelijke houding kan leiden tot een verhoogd risico van een niet beoogde escalatie.

In de drie genoemde voorbeelden van gewapend treffen analyseert schrijver vervolgens de prestaties van de verschillende commandostructuren die tegenover elkaar stonden. Het uiteindelijke criterium is militaire effectiviteit (*the battle is the pay-off*). Hij constateert dat de snelheid en kwaliteit van de C³I-*loop*; *intelligence collection and processing, command decision making and communications* van doorslaggevend belang waren. Hoewel de technologie op dit gebied sedertdien grote sprongen voorwaarts heeft gemaakt, ziet schr. een aantal ontwikkelingen die

de besluitvorming in een modern conflict bemoeilijken. Grotere afhankelijkheid van technologie, toegenomen organisatorische complexiteit en de noodzaak tot vergaande decentralisatie (dus grotere coördinatieproblemen) stellen het besluitvormingssysteem meer dan voorheen bloot aan frictie; een minder dan optimaal functioneren van het commandosysteem door verschillende interne resp. externe oorzaken. Gelardeerd met historische voorbeelden passeren vervolgens vele frictiebronnen de revue. Dit overzicht moet worden gezien als gereedschap om de NAVO-structuur te kunnen analyseren. In die beschouwing heeft schr. weinig lovende woorden voor het C²-systeem (als deel van het C³I-systeem) van de NAVO. Inderdaad blijkt het uiterst complex te zijn waar vele actoren twee petten op hebben en waarin niet altijd duidelijk is waar welke beslissingen moeten vallen. Het systeem is kwetsbaar voor conventionele aanvallen. De bekende NAVO-oefeningen volgen veelal een voorspelbaar draaiboek dat niet altijd de mogelijke contingenties en irrationaliteiten in ogenschouw neemt. Gebrekkige standaardisatie op velerlei gebied, niet in de laatste plaats *communications*, bemoeilijkt de interoperabiliteit van eenheden en materieel.

De aanbevelingen die Stares doet zijn niet revolutionair. Vanzelfsprekend dienen de eerdergenoemde manco's te worden verholpen. Eerst echter dient volgens schr. de missie van de NAVO een nieuwe bewoording te krijgen, nl. die van *crisismanagement and conflictpreventie*. Wie de recente discussies heeft gevolgd, zal hebben opgemerkt dat dit inderdaad de nieuwe strategie zal vormen en dat ook de *force and command structure* hierop zal worden aangepast. Blijft vervolgens de laatste stelling van schr. dat de NAVO in de toekomst dient te beschikken over een eigen en complete C³I-organisatie. Daarmee zal zij in staat zijn bij te dragen tot de eerdergenoemde nieuwe missie. Het grote probleem is natuurlijk het prijskaartje ervan. Wij hebben echter in het begin reeds geconstateerd dat de relatieve voor-sprong op dit gebied een *force mul-*

tiplier kan vormen en een van de vereisten is voor een overwinning indien het toch tot een gewapend treffen komt. Dit geeft ons overigens te denken indien er weer eens een stem opgaat om Nederlandse eenheden zelfstandig en desnoods onafhankelijk deel te laten nemen in een conflict.

Dit boek is in deze snel veranderende tijden natuurlijk onderhevig aan veroudering. Niettemin zijn vele observaties en conclusies van algemene aard. Hierdoor is het niet alleen een interessant boek voor vandaag maar ook een prettige, blijvende introductie in het denken over C³I in het algemeen.

F. P. B. OSINGA, kap KLU

List of bedrog

Strategemen uit de krijgskunde en het zakenleven, door drs. J. Schulten, 160 blz. Uitg.: De Haan/Unieboek, Houten, 1992. Prijs (pb): f 24,90. ISBN: 90.269.6276.Z

Dit boek eindigt met de woorden die ook als opening hadden kunnen dienen: „Het is niet waar, het is maar schijn, de wereld wil bedrogen zijn.” *List en bedrog* worden in twee domeinen in beschouwing genomen: het zakenleven en de oorlogvoering. Ongeveer 114 blz. zijn gewijd aan het krijggsbedrijf; ca. 36 aan „oorlog in zaken”. Gezien de overeenkomsten tussen echte oorlog en het zakenleven zijn beide interessant voor wie is geïnteresseerd in de mogelijkheden en beperkingen, het nut en de risico's van *list en bedrog*. Op de hem eigen wijze wandelt Schulten door de geschiedenis en geeft hij commentaar. De meeste „bekende” voorbeelden en veel meer onbekende in de militaire geschiedenis passeren de revue. Ook aan het conflict in de Golf wordt vanuit de optiek „list” aandacht besteed. In de hoofdstukken die het zakenleven betreffen vormen de strijd tussen Playboy en Penthouse en die tussen Coca Cola en Pepsi Cola de hoofdmoot. Het is een interessant boek omdat weer eens duidelijk wordt hoezeer misleiding van belang of een gevaar kan zijn. Soms laat schr. het aan de lezer

over te beoordelen wie echt winnaar en wie echt goede tweede werd; veelal geeft hij kort en bondig zijn eigen conclusies. Het boek laat zich gemakkelijk lezen, maar soms kiest schr. een bijtende benadering. Subtiliteit bij het verwoorden van zijn opvattingen hoeft de lezer niet te verwachten.

Wetenschappelijke pretenties heeft het boek niet; het geeft de visie van de auteur op een voor velen interessant fenomeen. In zijn afsluiting constateert schr.: „List en bedrog zijn zo verweven met de menselijke natuur dat zij altijd op grote schaal zullen worden toegepast. Opmerkelijk is dat het steeds weer dezelfde listen zijn die zo'n groot succes hebben". Een goede reden om – als militair en als consument – dit boek ter hand te nemen.

J. M. J. BOSCH, kol cav

European insights

Postwar politics, society, culture, door A. M. en W. Brassloff, 310 blz. Uitg.: Elsevier Science Publishers, Amsterdam, 1991. Prijs: f 175,-. ISBN: 0.444.89128.5

De meeste publikaties over het Europa van na de Tweede Wereldoorlog concentreerden zich steeds op één interessegebied óf op één specifiek land. Dit boek geeft vanuit diverse invalshoeken inzicht in vier verschillende taalgebieden: Duits, Frans, Spaans en Italiaans. De politieke, economische en maatschappelijke veranderingen, de media en de literatuur worden deels als zelfstandige onderwerpen en deels in hun onderlinge relatie geanalyseerd. De auteurs hopen zo een groter publiek toegang te geven tot wetenschappelijke publikaties die een multidimensionale visie bieden op de ontwikkeling van grote gebieden in Europa.

De nadruk ligt op het heden, maar een goed begrip hiervan is niet goed mogelijk zonder een relatie te leggen naar verleden en toekomst. Er is natuurlijk sprake van veranderingen als reactie op gebeurtenissen. Het proces van wederopbouw na de oorlog heeft bijgedragen aan de vormge-

ving van de hedendaagse Europese samenleving. Het boek begint in 1945 met het einde van de Tweede Wereldoorlog en de verwerping van het fascisme. De schaduwen van deze gebeurtenissen zijn nog steeds zichtbaar in de sociale en culturele omgeving van vandaag, enerzijds in de hernieuwde belangstelling door geheel Europa voor extreem-rechtse ideeën en anderzijds doordat de oorlog in veel literaire publikaties een permanent thema vormt.

De taalgebieden waarover het boek handelt zijn nagenoeg alle sterk beïnvloed door de Tweede Wereldoorlog. Het Duitse Rijk en het Italië van Mussolini zijn zowel agressors geweest alsook bezet gebied. In beide landen heersten fascisme en dictatuur in verschillende gedaanten; hetzelfde gold voor Spanje onder Franco. Spanje was minder direct betrokken bij de oorlog, hoewel een Spaanse divisie deelnam aan de veldtocht tegen de Sovjet-Unie. De Spaanse burgeroorlog (1936-1939) vormde echter wel een soort militair proefterrein voor de aanstaande uitdaging aan de wereld. Frankrijk zag zich aangevallen en bezet, werd verdeeld in een bezettingszone die zich kenmerkte door collaboratie en een deel dat zich verzette en strijdlustig bleef.

Het einde van de Tweede Wereldoorlog betekende een nieuwe kans voor democratische processen, die op hun beurt weer voeding gaven aan de decentralisatiegedachte. Delegatie van macht maakte deel uit van een nieuw gemeengoed in de democratie; het is de uiting van de wens de regering dichter bij het volk te brengen en zo de invloed van centrale regelgeving en bureaucratie te verminderen. Deze laatste immers vormen de wezenskenmerken van dictatoriaal en autoritair gezag. De nalatenschap van de oorlog kan het beste worden aangetoond in het federalisme van Duitsland. Dat is duidelijk het gevolg van de eisen van de geallieerden en de wensen van de Duitse bevolking. Hierdoor werd het onmogelijk dat na 1945 een centraal geleide en krachtige Duitse staat kon herrijzen. In Frankrijk daarentegen werd, als gevolg van de bezetting, het streven naar autonomie als ver-

dacht beschouwd. Er werd een relatie gelegd tussen dit streven en het verraad aan de Franse zaak door de collaboratie met de Duitse bezetter. Het nam tijd alvorens de Bretonse en Normandische bewegingen als democratisch werden betiteld en acceptabel voor het Franse democratische establishment. In schril contrast hiermee staat de ontwikkeling van het post-Franco-Spanje waar de spreiding van macht naar de regio's een *conditio sine qua non* werd juist vanwege de ervaringen in het recente verleden met een te sterke machtsconcentratie opgedaan.

Westeuropese landen beleefden hun economische vooruitgang waardoor eveneens politieke, sociale en culturele ontwikkelingen in gang werden gezet. Aan de andere kant eiste deze economische vooruitgang ook haar tol op het menselijke vlak. Miljoenen mensen uit de periferie van Europa verlieten huis en haard op zoek naar meer welvaart maar werden uiteindelijk geconfronteerd met rassen- tegenstellingen en vreemdelingenhaat. In Europa zijn de verschillen in economische welvaart en de inkomens zo schrijnend dat er conflicten kunnen ontstaan tussen de verschillende regio's. Duidelijk is dat solidariteit hier het sleutelwoord is maar de criteria voor de verdeling van het aandeel in deze last, dat de verschillende landen zouden moeten dragen, zijn niet duidelijk en evenmin vrij van discussie.

Nieuwe *items* beïnvloedden het leven van de mensen, zoals de gigantische vooruitgang in kennis (medische wetenschap en informatietechnologie), de vrouwenemancipatie, de vredesbeweging, het milieu, het politieke terrorisme, drugs; de „hippies" van de jaren '60 bereidden de weg voor de „yuppies" van de jaren '80 en de „ik"-generatie van vandaag. De bestaande invloeden, zoals de media (vooral de tv) en advertenciemcampagnes bereikten een groot publiek met een hoge mate van *real-time*-informatie. Als gevolg hiervan werden de media de belangrijkste boodschappers en beïnvloedden soms zelfs het verloop van nieuws.

De politiek en de maatschappij vinden hun weerslag in literatuur, theater, films en media, maar er is

geen sprake van eenrichtingsverkeer. Media zijn beïnvloeders maar zij worden ook zelf sterk beïnvloed door zowel het grote publiek als de politici. Zo is het moeilijk te bepalen of de opkomst van de vrouwelijke schrijvers heeft bijgedragen tot, of het resultaat is van, de opkomst van de vrouwenbeweging in het Duitse-taalgebied. Politieke ingrepen leiden tot een verrijking van het creatieve proces. Door bv. censuur gaan kunstenaars zich gedragen als verzetsstrijders in bezet gebied; aan hun rebellie wordt uiting gegeven door de weigering gebruik te maken van stereotypen. Deze worden door hen beschouwd als een mentale gevangenis waarvan men zich wil bevrijden. Zo leren schrijvers hun bedoelingen verborgen weer te geven en leren lezers tussen de regels door te lezen.

De laatste jaren hebben Westerse democratieën ervaren hoe persvrijheid en vrijheid van meningsuiting in feite zijn uitgehold. In een speciaal rapport uit 1989 van de Internationale Federatie van Journalisten wordt aangetoond hoe onder het mom van geheimhouding en door ingrepen van regeringswege de media worden genuilkorfd. De exponenten van deze nieuwe verschijningsvorm van censuur zijn telefoontjes van verantwoordelijke ministers, dictatoriale eigenaars en druk van adverteerders. Door de grotere samenwerkingsverbanden tussen mediamagnaten komen zo de pluriformiteit van meningen en de editoriale vrijheid van de auteurs in het gedrang.

Politieke motieven hebben geleid tot nieuwe dimensies van de economie. De sociale, culturele en educatieve voorzieningen werden deel van het systeem. Overall ging de snelle economische vooruitgang gepaard met een stijgend materialisme en grote sociale veranderingen. De industriële en de dienstensector namen toe in belang terwijl de agrarische sector sterk afnam. Als gevolg hiervan was er sprake van snelle verstedelijking met de grote steden in het centrum van de meest welvarende en dynamische delen van Europa. In de jaren '70 en '80 traden in het Westen de economische en sociale problemen weer op de voorgrond: afne-

mende groei, inflatie en massale werkloosheid. In het Oosten was er helemaal geen vooruitzicht. Na de „Stille revolutie” van 1989 en 1990 is er sprake van convergentie tussen de twee voormalige delen van Europa; het „gemeenschappelijke Europese huis” maakt nu deel uit van het dagelijkse woordgebruik.

Zo groeit Europa steeds meer naar een eenheid, maar er zijn nog steeds duidelijke scheidslijnen. Het boek biedt een duidelijk inzicht in wat hiermee wordt bedoeld. De Engelse taal is niet overal even gemakkelijk te volgen. De opzet en de indeling zijn uitnodigend, een aspect van één taalgebied wordt belicht in een zelfdragend hoofdstuk van 10 tot 15 blz. De prijs zal echter níet uitnodigen tot aanschaffing. G. J. BROEKS, maj int

Wars and peace treaties 1816-1991

door E. Goldstein, 264 blz., 19 krtn.
Uitg.: Routledge, Londen, 1992. Prijs:
£ 40,-.
ISBN: 0.415.07822.9

In dit boek zijn ca. 120 oorlogen beschreven, die sedert de Napoleontische tijd zijn gevoerd. Alleen oorlogen die tussen staten zijn gevoerd komen aan de orde; dientengevolge blijven de meeste onafhankelijksoorlogen en burgeroorlogen buiten beschouwing. Zo zal men een beschrijving van de Amerikaanse burgeroorlog of van het Nederlands-Indonesische conflict niet aantreffen. Ook interventies zoals in Zaïre, Tsjecho-Slowakije, Hongarije, Grenada en Panama, worden niet besproken. In feite gaat het om een triest overzicht van conflicten, waarbij miljoenen mensen het leven hebben verloren. Europa voert deze lijst aan, maar ook in andere werelddelen blijken veelal minder bekende confrontaties bijzonder bloedig te zijn geweest. Zo werd de bevolking van Paraguay in de oorlog van 1864 tot 1870 met drie buurlanden meer dan gehalveerd. De directe aanleiding tot een oorlog was in verschillende gevallen een ogenschijnlijk onbelangrijk voorval. Niet alleen bij de zg. voetbaloorlog

tussen El Salvador en Honduras in 1969 was dat het geval, ook de Britten waren in de koloniale tijd nogal snel van mening dat de eer van het land of Britse belangen waren aangetast. Zo achtte de gouverneur van de Goudkust het een belediging van de Britse kroon als hij niet mocht plaatsnemen op de gouden stoel van het overwonnen rijk van de Ashanti's; overigens zaten de Ashanti-koningen ook niet op deze stoel. Een algemene opstand was het gevolg. Maatregelen van de Chinezen om de import van opium tegen te gaan, waren nadelig voor Britse handelaren en de aanleiding om een oorlog te beginnen was dan ook snel gevonden. Dat resulteerde in twee opiumoorlogen.

De resultaten van oorlogen die in een bepaalde regio werden gevoerd, verklaren voor een deel actuele problemen en geven een indicatie van mogelijke toekomstige conflicten. De vele oorlogen, die op de Balkan zijn gevoerd (ook de Eerste en Tweede Wereldoorlog moeten daartoe worden gerekend) geven aan dat verschillende rekeningen nog niet zijn vereffend. De betrokkenheid van destijds verklaart ook veel over de huidige houding en de thans ingenomen standpunten van verschillende Europese staten. Ook in bv. Zuid-Amerika is, als gevolg van de vele oorlogen, nog veel „oud zeer” aanwezig. Wel lijkt de betrokkenheid van de VS in het algemeen een matigende invloed te hebben.

Interessant is ook het somtijds overschatten van de eigen capaciteiten bij het ontketenen of deelnemen aan een oorlog. Van de Europese mogendheden is met name Italië hiervan een voorbeeld, en in het Midden-Oosten „vergiste” Egypte zich een paar keer.

Van elk der beschreven oorlogen zijn de betrokken landen, de oorzaak en de aanleiding vermeld. Vervolgens worden het verloop en de resultaten (w.o. het eventuele vredesverdrag) besproken. Zo nodig zijn als opmerkingen nog enkele kanttekeningen geplaatst. De kaartjes verduidelijken veel, al zijn de beschreven geografische details niet steeds terug te vinden. De betrokkenheid van de verschillende landen bij de

Eerste en de Tweede Wereldoorlog is zo complex, dat daartoe afzonderlijke bijlagen zijn opgenomen. Ook zijn in afzonderlijke bijlagen de VN-operaties vermeld en de belangrijkste verdragen op het gebied van wapenbeheersing. Een (beperkt) literatuuroverzicht biedt ten slotte de mogelijkheid zich in de details van een bepaalde oorlog nader te verdiepen. Het boek is een waardevol naslagwerk, dat niet alleen in openbare, maar ook in particuliere bibliotheken een plaats zal vinden.

T. DE KRUIJF, genm gn

Het Midden-Oosten

Een politieke geschiedenis, door R. Hoff, 404 blz., geïll. Uitg.: Het Spectrum, Utrecht, 1991. Prijs: f 39,90. ISBN: 90.274.2978.2

Dit Aula-boek vormt een uitstekend hulpmiddel om inzicht te krijgen in de gecompliceerde politieke, religieuze en nationale processen en structuren in het Midden-Oosten. De politieke geschiedenis vangt aan met de beschrijving van het Midden-Oosten als smeltkroes van culturen ver voor de aanvang van onze jaartelling. Het slot vormt de beschrijving van de Golfoorlog in 1991 en de initiatieven voor vredesconferenties die daaruit resulteerden. In totaal 25 korte hoofdstukken vindt men geschiedschrijving en analyse.

Het eerste gedeelte behandelt de geschiedenis tot aan de Tweede Wereldoorlog. Vervolgens worden acht hoofdstukken gewijd aan het Arabisch-Israëliëse conflict, en daarna wordt in enkele hoofdstukken aandacht gegeven aan afzonderlijke vraagstukken en probleemgebieden, zoals Libanon, het moderne Turkije en de Maghreb. De laatste hoofdstukken gaan in op de ontwikkeling rond de Perzische Golf, met de klemtoon op de oorlog tussen Iran en Irak en de tweede Golfoorlog die door de operatie Desert Storm werd beëindigd. Kernhoofdstukken betreffen de Eerste Wereldoorlog als breukvlak in het Midden-Oosten en het hoofdstuk, getiteld „Op zoek naar vrede: opties in het Palestijns-Israëliëse conflict”. Alleen al dit laatste

genoemde hoofdstuk van ca. 40 blz. is de aanschaf van het boek ten volle waard. Achtereenvolgens worden modellen voor oplossingen gepresenteerd, standpunten van Israël, de PLO en de Arabische landen, de Amerikaanse, Sovjetrussische en Europese politiek, een afweging van de modellen en op te lossen knelpunten. In afzonderlijke kaders worden samenvattingen van verklaringen en plannen gepresenteerd, alsmede overzichten van demografische gegevens en politieke structuren in Israël en van Palestijnse zijde. Dit hoofdstuk kan model staan voor de overzichtelijke, systematische en bijzonder goed gedocumenteerde opzet van het boek. Door het gehele boek verspreid zijn teksten van resoluties en toespraken in kaders opgenomen. In acht afbeeldingen is de tekst door kaarten verduidelijkt. Het boek eindigt met een chronologie die aanvangt in 1896, het jaar dat Theodor Herzl „Der Judenstraat” publiceerde, en eindigt in oktober 1991 met de vermelding van de aankondiging door minister Baker van de vredesconferentie in Madrid. Ook is een rijk voorziene literatuuropgave opgenomen alsmede een personen- en zakenregister.

Het boek is in een heldere, prettige stijl geschreven. Dat maakt het tot een uitzonderlijke combinatie van een gedegen geschiedschrijving en een spannend leesboek.

drs. Ch. F. TURPIJN, kol mpsd

Hell's Highway

De 101e Airborne Division tijdens operatie Market Garden, door G.E. Koskimaki, 2 dln, 495 blz., geïll. Uitg.: Kempen Pers, Hapert, 1991. Prijs: f 59,90. ISBN: 90.70427.93.1/94.X

Veteranen vinden nogal eens dat in de geschiedschrijving onvoldoende aandacht wordt geschonken aan juist hùn eenheid; dit is een universeel verschijnsel. Voor George Koskimaki, een oudstrijder van 101 (US) Airborne Division uit 1944-1945, was dit reden genoeg om een trilogie te schrijven over de lotgevallen van zijn *Screaming eagles* tijdens de be-

vrijdingscampagne van West-Europa. Achtereenvolgens neemt hij de gevechten in Normandië, de inzet in Nederland en de slag om de Ardennen op de korrel. Het deel over Nederland biedt meer dan de titel aangeeft. Schr. beperkt zich nl. niet tot de bijdrage van 101 (US) Airborne Division aan operatie Market Garden, toen de Amerikaanse para's het zuidelijke gedeelte van de weg naar Arnhem moesten veroveren en in handen zien te houden. Hij schenkt ook ruim aandacht aan de bittere strijd in de Betuwe, waar de mannen van genm Maxwell D. Taylor van begin oktober tot eind november 1944 werden ingezet voor het traditionele infanteriewerk.

De auteur is geïnteresseerd in de mens op het slagveld. Het gaat hem dus niet om een overzicht van de belangrijkste gevechtshandelingen of om een analyse van de strijd, maar om de persoonlijke ervaringen van direct betrokkenen. Deze wil hij vastleggen. Vandaar dat niet schriftelijke bronnen als gevechtsverslagen of korpsgeschiedenissen de basis van dit boek vormen, maar 1382 (!) interviews met parachutisten, vliegtuigbemanningen, verzetsstrijders en plaatselijke bewoners van weleer. Een dergelijke aanpak kent zijn voordelen. Door veel te citeren slaagt schr. erin de menselijke factor tot leven te brengen. Anonieme militairen worden weer mensen van vlees en bloed. Ook een goede fotoselectie met bijschriften die individuele militairen en burgers een gezicht geven, draagt daartoe bij. De verliescijfers, die bepaald niet gering waren, krijgen zo een diepere betekenis. De Amerikaanse divisie, gehard op Sicilië en in Normandië, telde in Nederland 853 doden, 2151 gewonden en 398 vermisten en krijgsgevangenen.

De auteur (ver)oordeelt nauwelijks (slechts één bataljonscommandant, lkol H.W.O. Kinnard, vallen kritische opmerkingen ten deel), maar geeft herinneringen door. Een aantal trefzekere observaties van de chaos, ontredde en ellende te velde is het resultaat: de spanning vlak voor de aanval; de angst voor eigen vuur; de problemen met identificatie van vriend of vijand; de gevallen van ge-

vechtsuitputting en van dienstweiger-
ring; de emoties bij het maken van
krijgsgevangenen; overtreding van
het oorlogsrecht. Mededogen met de
uitgeschakelde vijand wordt afgewisseld met het afreageren op die-
zelfde vijand. De veteraan Koskima-
ki heeft oog voor de kleine ongemak-
ken van Jan Soldaat. Zo merkt
hij terloops op dat de draagwijze van
de geweren tijdens de parachute-
sprong de nodige schade aan gebit-
ten veroorzaakte. Opmerkelijk is dat
alle geciteerde militairen de lof-
trompet steken over de hulp van het
plaatselijke verzet en nog steeds onder
de indruk zijn van de wijze waar-
op de geteisterde bevolking haar lot
onderging.

Toch kent dit boek ook zwakke plek-
ken. Allereerst heeft schr. zich niet
altijd even kritisch opgesteld t.o.v.
zijn levende bronnen. Voor zoete
koek slikt hij bv. dat Nederland op
10 mei 1940 als gevolg van een
„Blitzkrieg” capituleerde en dat één
van de plaatselijke verzetsgroepen
iedere oorlogsmaand 300 man aan de
Duitsers verloor. Hier dringt zich het
probleem met *oral history* op: hoe
betrouwbaar zijn herinneringen 50
jaar na dato? Voorts wordt de niet in-
gewijde lezer op geen enkele wijze
gewaard wat nu precies de betekenis
van de strijd om *Hell's Highway* is
geweest en hoe de strijd in hoofdlij-
nen verliep. Een goede uitgever had
de auteur op dit punt nuttig kunnen
adviseren.

Over uitgeven gesproken: de Neder-
landse uitgave is bepaald geen hom-
mage aan de bevrijders van toen. De
oorspronkelijke zinnen worden soms
letterlijk vertaald: „de gevechtsgroep
werd door een half eskadron Duitse
schutters beschoten”. Bij gebrek aan
kennis van militaire termen innoveert
de vertaler de Nederlandse taal
met begrippen als: luchtartillerie,
overstekers, parachute-infanterie, gli-
dermannen e.d. En wat moet de
argeloze lezer met de volgende zin:
„Ik helpste een verpleegster”? En als-
of dit nog niet voldoende is, wordt
het boek ook nog eens ontsierd door
legio zet- en afbrekingsfouten, door
weggevalen regels en door twee he-
le bladzijden tekst die op verkeerde
pagina's staan afgedrukt.

Conclusie: voor de participanten van

toen (en hun directe familieleden)
biedt dit boek veel herkenbaars en is
aanschaf de moeite waard. Hetzelf-
de geldt voor de fans van 101 (US)
Airborne Division hier te lande en
voor geïnteresseerden in operatie
Market Garden. Zij zullen de zwak-
ke punten ongetwijfeld op de koop
toe nemen.

drs. P.H. KAMPHUIS, SMG/KL

Diplomatiek dagboek Moskou

door P. Buwalda, 224 blz., geïll. Uitg.:
Sdu Uitgeverij, Den Haag, 1992.
Prijs: f 39,90 (pb).
ISBN: 90.12.06595.X

De auteur is van 23 oktober 1986 tot
3 juli 1990 Nederlands ambassadeur
in de Sovjet-Unie geweest. Zijn re-
laas beslaat in feite de belangrijkste
fase van het bewind van Gorbatsjov.
In deze periode van bijna vier jaar
heeft Buwalda een dagboek bijge-
houden, waarvan de meest relevan-
te delen nu in boekvorm zijn ver-
schenen. Gezien de vele veranderingen
die in die jaren in de Sovjet-
Unie plaatsvonden, is het interessant
te vernemen hoe die van nabij wer-
den meegemaakt en ervaren. Ten
aanzien van de grote politieke ont-
wikkelingen schrijft Buwalda overigens
meer als toeschouwer dan als
participant. Dat onderstreept nog
eens de feitelijke positie van Neder-
land in de internationale politiek,
waaraan ons land ten hoogste in de
marge een bijdrage kan leveren. Dat
werk in de marge blijkt voor een be-
langrijk deel te bestaan uit steun aan
dissidenten (*refuseniks* genoemd) en
pogingen om toestemming te krij-
gen voor mensen, die de Sovjet-
Unie willen verlaten. De op dat ge-
bied verrichte activiteiten mogen
best eens worden vermeld en onder
de aandacht gebracht, ook al is het
geen politiek of diplomatie waarmee
de voorpagina's wordt gehaald. Het
waarnemen van de Israëliëse be-
langen in de Sovjet-Unie heeft een
intensieve bemoeienis met de emi-
gratie van Joden tot gevolg gehad.
Over het gedrag en de bekwaamhe-
den van sommige (hoge) Neder-

landse bezoekers, o.a. leden van het
parlement, is schr. minder te spre-
ken; hij laat zich daarover bijzonder
duidelijk uit. Als een diplomaat met
jarenlange ervaring zich op deze
(negatieve) wijze uitdrukt, dan moet
wel een zeer slechte indruk zijn ge-
maakt. Ook poot Buwalda af en toe
een impressie te geven van het leven
van de gemiddelde burger in de SU.
Hij realiseert zich echter dat in zijn
positie de mogelijkheden daarin een
goed inzicht te krijgen maar beperkt
aanwezig zijn. Opmerkelijk is ook
dat bij ontvangsten op de ambas-
sade de Sovjetrussische vertegen-
woordigers, ondanks eerdere toe-
zeggingen, nogal eens verstek lieten
gaan. Of dat iets te maken had met
de feitelijke positie van Nederland,
wordt echter niet duidelijk.

Ten aanzien van de koerswijziging
in de Sovjet-Unie in de periode Gor-
batsjov, is Buwalda van mening dat
deze een overtuigd communist is ge-
bleven. Wel zou Gorbatsjov, met na-
me op grond van de economische
problemen, tot de conclusie zijn ge-
komen, dat het systeem aanpassing
behoefde. Daarbij zou hij zich ech-
ter onvoldoende hebben gerealiseerd,
dat met de voornemens (*pe-
restroika* en *glasnost*) het proces
niet was te beheersen. Dat merken-
de heeft Gorbatsjov gepoogd bij te
sturen en daardoor soms een weif-
elende indruk gemaakt.

Ook Jeltsin komt in het boek, on-
danks een eerdere neergang, gelei-
delijk naar voren als een geduchte
concurrent van Gorbatsjov en als
mogelijk toekomstige sterke man.
Dat Jeltsin uiteindelijk Gorbatsjov
overvleugelt, valt buiten het tijdsbe-
stek van dit boek.

Buwalda heeft een interessant oog-
getuigeverslag gegeven van gebeur-
tenissen die een mondiale betekenis
hebben. Ook al was Nederland voor-
namelijk toeschouwer, de Neder-
landse ambassadeur zat wel op de
eerste rij. T. DE KRUIJF, genm gn

